

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Global Resource for Anti-Corruption
Education and Youth Empowerment

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів із протидії корупції

Модуль 8

Корупція і гендерні аспекти

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів УНЗ ООН з протидії корупції

МОДУЛЬ 8

КОРУПЦІЯ І ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Загальні відомості

Серія навчальних модулів УНЗ ООН з протидії корупції містить 14 модулів, присвячених низці основних питань протидії корупції. Вони включають різні визначення корупції, огляд її руйнівних наслідків та заходів з протидії корупції, а також зв'язок між корупцією й такими різними сферами як належне урядування, порівняльна політологія, інформування про порушення, системи правосуддя, права людини, гендерна проблематика, освіта, громадянська участь, мир та безпека.

Модулі призначені для використання закладами як вищої, так і професійної освіти в усьому світі. Вони розроблені так, щоб допомогти у проведенні занять з протидії корупції викладачам та інструкторам, в тому числі й тим, які не мають спеціальної підготовки з питань протидії корупції, але бажали б включити ці елементи до своїх навчальних курсів. Викладачі можуть адаптувати модулі, перш ніж вводити їх до своїх занять і курсів. Модулі містять обговорення актуальних проблем, пропозиції щодо завдань і вправ, рекомендовану структуру занять, порядок оцінювання студентів, списки літератури (з фокусом на матеріалах у відкритому доступі), слайди PowerPoint, відеоматеріали та інші засоби навчання. Кожен модуль містить план тригодинного заняття, а також практичні рекомендації щодо його перетворення на повноцінний курс.

Модулі орієнтовані на універсальні цінності та проблеми та можуть легко адаптуватися до різних місцевих та культурних умов, у тому числі до різних програм отримання освітнього ступеня, оскільки мають міждисциплінарний характер. Ці модулі спрямовані на підвищення обізнаності слухачів та студентів з питань етики, посилення їхньої готовності діяти доброчесно та формування навичок, необхідних для застосування та поширення цих норм у повсякденному житті, професії та суспільстві. Ефективність модулів посилює те, що вони охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти й використовують такі інтерактивні методи викладання, як експериментальне навчання та групова робота. Ці методи утримують увагу слухачів і студентів і допомагають їм розвивати критичне мислення та навички розв'язання проблем і спілкування, адже всі ці навички є важливими для освіти у сфері етики.

Теми модулів були вибрані після консультацій з науковцями, які брали участь у нараді експертів, скликаній УНЗ ООН у Відні в березні 2017 року. Ці експерти наголосили на потребі в підвищенні рівня антикорупційної освіти в усьому світі і надали рекомендації щодо основних сфер, які мають розглядатися в модулях. На їхню думку, вкрай важливим є те, щоб ці модулі готували студентів і слухачів до ефективних дій на основі цінностей, забезпечували їх залученість, могли бути пристосовані до різних регіональних і дисциплінарних умов, а також давали змогу викладачам включати їх як антикорупційні компоненти до поточних курсів і дисциплін.

Для досягнення цих цілей експерти рекомендували зробити модулі такими, щоб вони мали низку певних характеристик і зрештою були в змозі:

- » Поєднати теорію з практикою
- » Підкреслити важливість доброчесності та етики в повсякденному житті
- » Заохочувати критичне мислення
- » Не лише наголошувати на важливості ухвалення етичних рішень, а й демонструвати те, як виконувати ці рішення
- » Застосовувати інноваційні інтерактивні навчальні методи
- » Дотримуватися балансу між загальною та прикладною етикою
- » Спіратися на передовий досвід фахівців-практиків
- » Поєднати питання доброчесності та етики з іншими глобальними проблемами та ЦСР
- » Дотримуватися міждисциплінарного й багаторівневого підходу
- » Робити акцент на глобальній етиці та універсальних цінностях, залишаючи простір для різноманітних регіональних і культурних аспектів
- » Використовувати чітку й зрозумілу неспеціалістам термінологію
- » Бути зручними для користувачів

Спираючись на ці рекомендації, УНЗ ООН понад рік працювало з понад 70 експертами-науковцями з понад 30 країн над підготовкою 14 навчальних модулів із протидії корупції. Кожний модуль розроблявся профільною групою вчених і фахівців УНЗ ООН, а потім проходив колегіальний огляд ширшою групою вчених, які представляли різні дисципліни та регіони, для врахування міждисциплінарних і глобальних аспектів. Модулі пройшли ретельну перевірку в штаб-квартирі УНЗ ООН, після чого були остаточно відредаговані та опубліковані на вебсайті Управління як матеріали відкритого доступу. Крім того, було досягнуто домовленість регулярно оновлювати зміст модулів для забезпечення їх відповідності сучасним дослідженням та поточним потребам освітян.

Цей інформаційний інструмент розроблений Сектором УНЗ ООН з корупції та економічної злочинності (СЕВ) в межах Ініціативи «Освіта для правосуддя», що є компонентом Глобальної програми з імплементації Дохійської декларації.

Застереження

Зміст серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції не обов'язково відображає погляди чи політику Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН), держав-членів чи донорських організацій і не означає будь-якого схвалення. Використані позначення та представлення матеріалів у цих модулях не означають висловлення будь-яких поглядів УНЗ ООН щодо правового статусу чи стану розвитку будь-якої країни, території, міста або місцевості чи їхніх органів влади, а також стосовно делімітації їхніх меж чи кордонів. УНЗ ООН заохочує використання, відтворення та розповсюдження матеріалів цих модулів. Якщо не вказано інше, їхній зміст дозволяється копіювати, завантажувати й друкувати для навчальних, дослідницьких та викладацьких цілей або для використання в некомерційних продуктах чи послугах за умови належного визнання УНЗ ООН як джерела і власника авторських прав, а також за умови відсутності будь-яких припущень про схвалення з боку УНЗ ООН поглядів, продуктів чи послуг користувачів.

Матеріали, представлені в цьому документі, надаються на умовах «як є», без жодних прямих чи непрямих гарантій, які б включали, серед іншого, гарантії комерційної придатності, придатності для певної цілі або відсутності порушень. Зокрема УНЗ ООН не дає жодних гарантій чи запевнень щодо точності чи повноти будь-яких таких матеріалів. УНЗ ООН без попередження періодично додає, змінює, вдосконалює чи оновлює матеріали в модулі.

УНЗ ООН за жодних обставин не несе відповідальності за будь-які втрати, збитки, відповідальність або витрати, завдані або понесені, відповідно до тверджень, внаслідок користування цим модулем, які включають, серед іншого, будь-які пов'язані з цим хиби, помилки, упущення, переривання чи затримки. Користування цим модулем відбувається виключно на ризик користувача. За жодних обставин, які серед іншого включають недбалість, УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-які прямі, непрямі, випадкові, особливі чи побічні збитки, навіть якщо УНЗ ООН було повідомлено про можливість таких збитків.

Користувач окремо визнає та погоджується з тим, що УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-яку поведінку будь-якого користувача.

Посилання на інтернет-сайти, що містяться в цих модулях, надані для зручності читача і є точними на момент публікації. Організація Об'єднаних Націй не несе відповідальності за їхню подальшу точність після публікації або за зміст будь-якого зовнішнього вебсайту.

Збереження імунітетів

Ніщо в цьому документі не є і не має вважатися обмеженням або відмовою від спеціально захищених привілеїв та імунітетів Організації Об'єднаних Націй.

Організація Об'єднаних Націй зберігає за собою виключне право на власний розсуд у будь-який спосіб змінювати, обмежувати чи припиняти доступ до сайту або будь-яких матеріалів. У зв'язку з цим Організація Об'єднаних Націй не зобов'язана зважати на потреби будь-якого користувача.

Організація Об'єднаних Націй залишає за собою право на власний розсуд і без попередження відмовляти будь-якому користувачеві в доступі до цього сайту чи будь-якої його частини.

Жодна відмова Організації Об'єднаних Націй від будь-яких положень цих Умов не є зобов'язальною, якщо вона не викладена в письмовій формі й не підписана її належно уповноваженим представником.

Офіційного редагування цих модулів не проводилося.

Зміст

Вступ	07
Результати навчання	07
Ключові питання	08
Визначення понять «стать», «гендер» та «інтегрування гендерних підходів»	09
Гендерні відмінності у світі корупції	09
Теорії, що розкривають зв'язок між гендерними аспектами й корупцією	12
Гендерно зумовлені наслідки корупції	17
Протидія корупції й інтеграція гендерних підходів	20
Висновок	23
Джерела	24
Вправи	29
Вправа № 1. Розтоплюємо кригу	30
Вправа № 2. Боротьба з корупцією й гендерні мережі	31
Вправа № 3. Тематичний приклад. Розуміння нерівного представництва в органах охорони правопорядку	32
Вправа № 4. Інтеграція гендерних підходів до протидії корупції	32
Вправа № 5. Оцінка заняття	33
Рекомендована структура занять	34
Основна література	35
Додаткова література	36
Оцінювання знань студентів	38
Додаткові навчально-методичні матеріали	39
Відеоматеріали	39
Вебсайти	39
Тематичні дослідження, новинні повідомлення і блоги	39
Рекомендації з підготовки окремого курсу	40

Вступ

Протягом останніх двох десятиліть виникла нова сфера досліджень – у ній було зроблено спробу вивести дискурс щодо корупції за межі її негативного впливу на верховенство права, безпеку, урядування та доступ до послуг і можливостей. Одна з цих нових пріоритетних галузей – взаємозв'язок гендерної проблематики й корупції. У поточному модулі розглядаються три основні теми цієї сфери: (1) вплив гендерних чинників на динаміку корупційних діянь; (2) гендерно обумовлені наслідки корупції; (3) співвідношення між інтеграцією гендерних підходів і зниженням рівня корупції в теорії й на практиці. Інтерактивні заняття і реальне тематичне дослідження використовуються в цьому модулі як засоби практичного застосування гендерних концепцій. Студентам пропонується не зосереджуватися лише на вроджених розбіжностях між статтями, але критично проаналізувати теорії зв'язку між корупцією й гендерними аспектами, а також визначити процеси соціалізації та гендерно обумовлені структури можливостей. Такий погляд слугує підґрунтям для розгляду інституційних ініціатив з боротьби як із корупцією, так і з гендерною нерівністю, з одночасним визнанням того факту, що взаємозв'язок між гендерною проблематикою, культурою, контекстом і корупцією є складним. В основу цього модуля покладено розгляд гендерних вимірів етики, що міститься в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

Результати навчання

- Розуміння розбіжностей між статтю і гендером, а також переваг і недоліків кожної з них із розбивкою за статтю у контексті розуміння зв'язку між гендерними аспектами і корупцією.
- Розуміння теорій, які підтримують або критикують уявлення про те, що жінки в середньому менше піддаються корупції, ніж чоловіки.
- Аналіз можливого впливу гендерних аспектів на корупцію в різних контекстах.
- Оцінка шляхів, якими корупція спроможна підтримувати та загострювати гендерну нерівність.
- Створення можливостей для інтегрування гендерної проблематики до програм з боротьби з корупцією.

Ключові питання

Корупція – складне явище, яке не має єдиного визначення. Огляд різних форм і визначень корупції та її шкідливих наслідків для всього світу міститься в Модулі 1 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. У контексті цього модуля слід відзначити, що Конвенція ООН проти корупції (UNCAC)¹ не дає єдиного всеохопного визначення того, чим є «корупція». Натомість у ній визначаються і класифікуються як кримінальні злочини різні корупційні діяння, наприклад, підкуп та розкрадання майна (як з боку публічних посадових осіб, так і в приватному секторі); зловживання службовим становищем; зловживання впливом та незаконне збагачення (UNCAC, с. 15-22). Учасницями Конвенції ООН проти корупції є 189 держав світу (станом на листопад 2021 р.), а отже вона наближається до всесвітнього охоплення й можна вважати, що різні діяння, визначені Конвенцією як корупція, визнаються такими в міжнародному масштабі. У Модулях 4 та 5 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції міститься докладніша інформація про те, які прояви мають ці різні корупційні діяння, відповідно, у публічному та приватному секторах.

Дебати на тему корупції історично розглядалися крізь призму економіки, але її наслідки не можна обмежити самою лише економічною сферою. Корупція посилює нерівність, руйнує розвиток і права людини, ставить під загрозу суспільну довіру до влади, призводить до скорочення державного фінансування публічних послуг. В основу Цілей сталого розвитку (ЦСР)², прийнятих Організацією Об'єднаних Націй у 2015 р., покладено комплексний взаємозв'язок між корупцією, інклюзивністю, рівністю та правосуддям. З огляду на вплив корупції на інклюзивність, рівність та правосуддя, взаємозв'язок між гендерними аспектами та корупцією дедалі частіше стає предметом уваги науковців та фахівців-практиків, а також, наприклад, таких установ Організації Об'єднаних Націй, як УНЗ ООН³ і ПРООН⁴.

У цьому модулі представлено огляд ключових дискусій щодо зв'язку між гендерною проблематикою й корупцією. На початку в ньому роз'яснюються основні концепції, пов'язані з гендерною проблематикою, а потім розглядаються такі питання: гендерні розбіжності в контексті корупції; теорії, що розкривають взаємозв'язок між гендерними аспектами й корупцією; гендерно обумовлені наслідки корупції; інтеграція гендерних аспектів як засіб розв'язання проблеми диференційного впливу корупції на гендерні аспекти та, в загальнішому плані, засіб запобігання корупції. В основу цього модуля покладено розгляд гендерних вимірів етики, що міститься в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики. Як відзначається в зазначеному модулі, переважна більшість жінок та дівчат стають об'єктами дискримінації за гендерною ознакою, при чому структурна нерівність ставить їх у не вигідне становище з погляду доступу до прав і можливостей. Визнанням цього є ЦСР і, зокрема Ціль № 5, де ставиться завдання до 2030 р. досягти гендерної рівності та надати права і можливості всім жінкам і дівчатам. Припинення гендерної дискримінації жінок є також ціллю Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок⁵, яка була прийнята Організацією Об'єднаних Націй у 1979 р. і включає 189 держав-учасниць (станом на квітень 2020 р.). На цій основі в поточному модулі розглядаються питання гендерно обумовленого впливу корупції на жінок. Утім, багато з тих ідей, що містяться в ньому, можна застосувати для розуміння впливу корупції на чоловіків, хлопців та представників груп, які можуть бути маргіналізованими за гендерною ознакою, як-от спільнота ЛГБТІ.

¹ Конвенція міститься у розділі «Корупція» на вебсайті Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

² Доступ за посиланням: www.anti-corruption.org/themes/anti-corruption-in-sdgs-2/.

³ Більше інформації за посиланням: www.unodc.org/southeastasiaandpacific/en/what-we-do/anti-corruption/topics/22-addressing-the-interplay-between-gender-and-corruption.html.

⁴ Більше інформації за посиланням: www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/womens-empowerment/corruption-accountability-and-gender-understanding-the-connection/Corruption-accountability-and-gender.pdf.

⁵ Доступ за посиланням: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/.

➤ **Визначення понять «стать», «гендер» та «інтегрування гендерних підходів»**

Студентам буде корисно розуміти ключову різницю між поняттями «гендер» і «стать», адже їх часто плутають у дебатах про зв'язок між гендерними аспектами і корупцією. Найпростішою відповіддю є така: «стать» має своїм корінням біологічну відмінність між чоловіками й жінками, як-от генетична відмінність, і вона, як правило, розглядається в бінарному вимірі, натомість «гендер» – це соціальне значення, яке надається цим біологічним відмінностям. Розуміння гендеру є різним у різних суспільствах і всередині кожного з них; воно може, зокрема, бути пов'язаним з ідентичністю особи, соціальними нормами та очікуваннями, що стосуються гендерних ролей, контексту і систем влади, як-от патріархальні суспільства або контекст^{6,7}. Гендерна термінологія також визначається і розглядається в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики і в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з запобігання злочинності та кримінального правосуддя.

Іншою важливою концепцією в контексті розгляду гендерної проблематики та корупції є «інтеграція гендерних підходів» або «гендерний мейнстрімінг». У 1997 році Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП)⁸ визначила гендерний мейнстрімінг так:

Процес оцінювання наслідків для жінок і чоловіків від будь-яких запланованих дій, включно з законодавством, політикою або програмами, в усіх сферах і на всіх рівнях. Це – стратегія, спрямована на те, щоб проблеми й досвід як жінок, так і чоловіків стали невід'ємною частиною процесу підготовки, реалізації, моніторингу та оцінювання політики та програм в усіх політичних, економічних і соціальних сферах для того, щоб жінки та чоловіки одержували рівну вигоду, й не виникала нерівність. Кінцева ціль – досягнення гендерної рівності. Кінцева ціль – досягнення гендерної рівності.

Концепція інтеграції гендерних підходів дедалі частіше вважається засобом стримування корупції і докладніше розглядається нижче. Приклад позиції Організації Об'єднаних Націй у цій сфері можна знайти в Інструкції УНЗ ООН з інтеграції гендерних підходів⁹.

➤ **Гендерні відмінності у світі корупції**

Перед тим, як приступити до вивчення новітньої літератури з питання гендерних відмінностей у контексті корупції, слід ознайомитися зі стислими зауваженнями, присвяченими необхідності критичного ставлення до деяких загальних припущень у цій сфері. Якщо пам'ятати про це «застереження», тоді можна буде глибше зрозуміти зміст відповідної літератури.

Уникайте есенціалістського, редукційного мислення

Вивчаючи питання про вплив гендерних аспектів на корупційні діяння, важливо уникати есенціалістського, редукційного мислення. Це означає уникнення визначення конкретного гендеру на основі набору необхідних і достатніх характеристик, що є спільними для всіх осіб цього гендеру. Будь-який конкретний гендер краще розглядати як «концепцію сімейної подібності»¹⁰, де всі члени сім'ї мають низку подібних рис, але не обов'язково всі мають якусь одну конкретну спільну рису (Вітгенштейн, 2001).

⁶ Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) дає визначення гендеру і статі, що є комплекснішими за своїм характером і містяться за посиланням: www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions.

⁷ Відповідна інформація про Ціль 5 ЦСР, присвячену гендерній рівності, міститься за посиланням: www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/.

⁸ Доступ за посиланням: www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF.

⁹ Доступ за посиланням: www.un.org/womenwatch/directory/docs/UNODC-GuidanceNote-GenderMainstreaming.pdf.

¹⁰ Подальший розгляд цього терміну міститься за посиланням: www.philosophy-index.com/wittgenstein/family-resemblance/.

Це вказує на те, що очевидні причинно-наслідкові зв'язки між гендером і певними наслідками не будуть характерними для всіх представників (представниць) цього гендеру, з огляду на великі відмінності між окремими особами в межах будь-якого гендеру. Мають значення як індивідуальні риси особистості, так і чинники, пов'язані з контекстом, як-от клас, раса, вразливість і рівень бідності. Фактично, взаємодія цих контекстуальних чинників може призводити до результатів, які виходять за межі загальної суми їхніх індивідуальних наслідків. Аналітична модель інтерсекційності¹¹ використовується для опису того, як інші чинники, зокрема расова приналежність, впливають на гендерну дискримінацію, посилюючи її наслідки (Креншоу, 1991). Подальший розгляд питання інтерсекційності разом із відповідною вправою для виконання під час заняття див. у Модулях 5 і 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики та в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з запобігання злочинності і кримінального правосуддя.

Уникнення есенціалістського, редуційного мислення означає також усвідомлення того, що гендер (або стать) рідко буває єдиним або навіть головним визначальним чинником поведінки людини (Дебскі та інші, 2018). Можна стверджувати, що в більшості ситуацій цей чинник просто корелює з іншими поясненнями, що лежать в основі відмінностей між гендерами. Студентів слід заохочувати критично аналізувати і обговорювати питання гендерних аспектів і корупції, не вдаючись до есенціалістського, редуційного мислення. Відповідний огляд питань, пов'язаних з есенціалізмом, див. у Дзубінські і Дієл (2018). Крім того, слід виявляти обережність, розглядаючи факти, які начебто обґрунтовують твердження про те, що «жінки менш корумповані, ніж чоловіки», «жінки більшою мірою страждають від корупції» або «жінки на державних посадах, в силу їхньої статі, відстоюватимуть права жінок або права вразливих груп населення та приділятимуть їм пріоритетну увагу». Роль, яку гендерні аспекти можуть відігравати у запобіганні корупції в тривалій перспективі, потребує подальшого вивчення у різних контекстах.

Ще одне питання, яке слід враховувати під час розгляду питань зв'язку між гендерними аспектами і корупцією, полягає в тому, що велика частина роботи з гендерних питань значною мірою спирається на дані, що стосуються статі. Розбивка даних за ознакою гендеру (гендерне дезагрегування) є складним завданням, оскільки гендерний чинник є важким для вимірювання і кількісного оцінювання, а також тому, що інколи ігнорується користь від відрізнення його від статі. Тому дані з розбивкою за статтю часто розглядаються як приблизний показник, що дає уявлення про дані з розбивкою за гендером (у той же час деякі країни починають збирати дані як за статтю, так і за гендером¹²). Утім, як буде показано нижче, дані з розбивкою за статтю можуть приховувати нюанси гендерних процесів, що лежать в основі корупції.

Стан дослідження зв'язку між гендерними аспектами і корупцією

Вивчення зв'язку між гендерними аспектами, статтю та корупцією було ініційовано на початку 2000-х років двома дослідженнями Світового Банку, які виявили кореляцію між низьким рівнем корупції і підвищенням кількості жінок при владі. У першому дослідженні, проведеному Долларом, Фісманом і Гатті (1999) у великій кількості країн, виявилось, що вища частка жінок у парламенті асоціюється з нижчим рівнем корупції. Цей взаємозв'язок залишався незмінним і тоді, коли застосовувалися різні індикатори корупції та коли зі статистичного аналізу було виключено деякі змінні, пов'язані як з гендерними аспектами, так і з корупцією, як-от громадянські свободи, дохід і освіта.

В іншому дослідженні (Свами та інші, 2001) було встановлено аналогічну кореляцію. Розглянувши ретельніше різні форми участі жінок в публічному управлінні, автори дійшли висновку про те, що країни з більшою кількістю жінок у парламенті, на міністерських посадах та у складі трудових колективів, меншою мірою наражаються на корупцію.

¹¹ Доступ за посиланням: <https://plato.stanford.edu/entries/feminist-power/#IntApp>.

¹² Приклади див. за посиланням: www.oecd.org/gender/governance/toolkit/government/assessment-of-gender-impact/disaggregated-data/.

Ці висновки були додатково підтверджені авторами в результаті аналізу даних мікрообстежень підприємств у Грузії. Зокрема, вони встановили, що компанії, які належали жінкам або контролювалися ними, з більшою ймовірністю заявляли про те, що вони ніколи не платили хабарів, а жінки, як правило, відрізнялися меншою заявленою толерантністю до корупції.

Ці два засадничі дослідження продемонстрували існування гендерних відмінностей у контексті корупційних діянь та ставлення до корупції¹³.

Утім, пізніші дослідження припускають, що висновки про кореляцію між гендерними аспектами і корупцією є неоднозначними, при чому критичне значення мають умови, в яких жінки стикаються з корупцією, та ймовірність їхньої участі в корупційних діяннях. Інші науковці також аналізували співвідношення між підвищенням рівня представництва жінок у владі та зниженням рівня корупції. Їхні дослідження ставлять під сумніви висновки, згідно з якими гендерні відмінності в контексті корупції є природними й не є результатом дії людини. Сунь (2003, с. 718), наприклад, виявив, що, «хоча присутність жінок у владі може корелюватися з нижчим рівнем корупції за певних обставин, ця асоціація втрачає значення там, де в належний спосіб контролюються наслідки конституційного лібералізму». Райнбай і Шен (2016, с. 4) вказали на існування багатьох змінних, які мають бути враховані, а отже «кореляція не означає причинно-наслідкового зв'язку». Навіть Свамі та інші (2001, с. 26) визнали, що гендерні відмінності, які вони спостерігали, можливо, пояснюються такими чинниками, як «соціалізація або різниця в доступі до корупційних мереж або в знанні про те, як займатися корупційною практикою, чи іншими чинниками». Відокремлення впливу гендерного чинника на корупцію виявилось важкою справою.

Узагальнюючи деякі наявні дослідження зв'язку між гендерним чинником і корупцією, Боем (2015) зосередився на трьох конкретних питаннях:

- Гендерні відмінності в контексті отримання хабарів
- Гендерні відмінності в контексті давання хабарів
- Гендерні відмінності у ставленні до корупції

Боем узагальнив висновки свого дослідження щодо гендерних відмінностей у корупційній поведінці та у ставленні до корупції в Таблиці.

Ставлення до корупції	Отримання хабарів	Давання хабарів
Відповіді під час опитування свідчать про нижчий рівень толерування корупційної поведінки з боку жінок.	За певними винятками, що, як уявляється, пов'язані з контекстуальними чинниками, не існує істотної різниці між жінками й чоловіками.	Чоловіки з більшою ймовірністю дають хабарі.
Разом з тим, як уявляється, це є правдою лише в демократіях, а не в автократіях і не там, де корупція має ендемічний характер і її толерування є повсюдним.	Жінки поводять себе більш ситуативно – вони можуть брати хабарі, але не відповідають взаємністю, пропонуючи корупційні послуги.	Як правило, сума хабаря, який дає чоловік, є вищою.
	Якщо жінки відчують небезпеку покарання, вони з меншою ймовірністю беруть хабарі в порівнянні з чоловіками.	І чоловіки, й жінки дають чоловікам більші суми хабарів, ніж жінкам.

Джерело: Боем (2015, с. 3).

¹³ Більше інформації щодо гендерної проблематики і роботи Світового Банку можна знайти за посиланням: www.worldbank.org/en/topic/gender/overview.

Подальший розгляд шляхів, якими оточення, психологія та конкретні ситуації можуть впливати на ухвалення етичних рішень, див. у Модулях 6 і 8 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

➤ Теорії, що розкривають зв'язок між гендерними аспектами й корупцією

Було висунуто різні теорії щодо зв'язку між гендерними аспектами і корупцією для пояснення виявленої кореляції між гендером і корупцією. На сьогодні тема зв'язку між гендерними аспектами і корупцією розглядається в таких основних площинах: 1) соціалізація; 2) схильність до ризику; 3) можливості для корупції; 4) гендерні квоти; 5) роль жінок; 6) інституції; 7) контекст. Ці пояснення мають вирішальне значення в контексті постійної дискусії про те, як і чому гендерні чинники впливають на корупцію.

Соціалізація

Перше й найпоширеніше пояснення зв'язку між гендерними аспектами й корупцією вказує на відмінності в соціалізації гендерних ролей (Доллар, Фісман і Гатті, 2001; Свамі та інші, 2001). Прихильники соціалізації гендерних ролей звертають увагу на те, що дівчата, як правило, є «альтруїстичнішими» та турботливішими, ніж хлопці, а отже, є більш схильними, як жінки, до надання допомоги та просоціальної поведінки. Гілліган (1982) висловлює припущення, за яким пріоритетність емпатії та співчуття по відношенню до моралі, заснованої на справедливості, визначається гендерними відмінностями. Відповідний розгляд питань етики турботи й фемінізму міститься в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики. Розвиваючи цю концепцію, можна стверджувати, що жінки, як правило, є менш егоїстичними, надійнішими, відданішими суспільним інтересам та альтруїстичнішими, ніж чоловіки (Боем, 2015). Ба більше, відіграючи роль матерів, які зазвичай виконують більший обсяг неоплачуваної домашньої роботи, ніж чоловіки, жінки, як правило, керуються цінностями та нормами, а не матеріальними вигодами, і в результаті можуть бути менш схильними до нечесної поведінки та корупції. Райнбай і Шен (2016), висунувши одну із версій подібного аргументу, роблять наголос на емпіричних доказах, що пояснюють різницю в тому як «чоловіки й жінки сприймають, відчувають і толерують корупцію». Ці аргументи базуються на тій самій логіці, яку можна знайти в дискурсі на тему жінок, що відіграють лідерські ролі, і яка, ґрунтуючись на емпіричних даних (хоча й оскаржуваних), показує шляхи, йдучи якими, жінки можуть, більшою мірою, ніж чоловіки, стати трансформаційними, проактивними лідерами, а також лідерами, що спираються на стосунки. У контексті обговорення проблеми корупції ці емпіричні висновки свідчать про те, що внаслідок соціалізації жінки часто є менш схильними до корупції, ніж чоловіки.

Схильність до ризику

Крім того, існують деякі дані, які свідчать про те, що жінки є чутливішими до соціальних сигналів, менш схильними до конкурування і більш схильними до співробітництва, але водночас вони, як правило, є менш довірливими, сповідують гнучкіші етичні стандарти і можуть з більшою ймовірністю, ніж чоловіки, утримуватися від поведінки, що порушує норми, через страх перед несприятливими наслідками та покаранням (Езарі і Чірілло, 2013, Езарі та Швіндт-Баер, 2018). Відповідно, Райнбай і Шен (2016, с. 5) відзначали, що жінок карають за причетність до корупції суворіше, ніж чоловіків. Подібна неминучість впливає на ймовірність причетності жінок до корупції.

Армантьє і Болі (2011) провели польовий експеримент у Буркіна-Фасо, де задіяні особи не знали про те, що вони є його учасниками/учасницями; в ході експерименту було встановлено, що жінки є більш схильними брати хабарі, якщо не бояться, що їх викриють. Заходи з контролю, за даними дослідження, більшою мірою стримують жінок, і це узгоджується з висновком про те, що жінки сильніше, ніж чоловіки, уникають ризиків. Шульце і Франк (2003) дійшли висновку про те, що чоловіки й жінки рівною мірою схильні брати хабарі, якщо немає контролю, але якщо контроль є, тоді жінки братимуть хабарі з меншою ймовірністю. У цілому припускається, що жінки з меншою ймовірністю, ніж чоловіки, схильні до скоєння корупційних діянь, а надто в тих випадках, коли є велика небезпека викриття та покарання.

Можливості для корупції та мережі

Трете пояснення полягає в тому, що жінки, можливо, просто мають менше шансів бути причетними до корупції, ніж чоловіки. Багато корупційних діянь скоюються у середовищі економіки чи політики, куди жінки історично мали менше доступу. Хоссаян, Мусембі і Х'юз (2010, с. 22) зазначають, що часто корупційна діяльність процвітає в переважно чоловічих мережах, до яких жінки мають менший доступ, особливо там, де ці мережі є усталеними і немає родинних зв'язків між чоловіками та жінками всередині мережі. Крім того, корупція процвітає в таких мережах, де всередині є довіра. Так, будучи відносними новачками в цих корупційних мережах, жінки можуть сприяти руйнуванню наявних мереж та, можливо, скороченню корупції в короткостроковій перспективі (Хоссаян, Мусембі та Х'юз, 2010, с. 22). Наприклад, Рааб (2017) з'ясувала в своїй публікації про земельну корупцію в країнах Африки на південь від Сахари, що багато жінок позбавлено права власності на землю не на основі закону, а в силу соціальної практики, норм і корупції. Проте в довгостроковій перспективі важливо визначити, чи здатні жінки, в міру подальшої інтеграції до таких мереж, прийняти в кінцевому підсумку їхні корупційні норми (Боем, 2015). В міру розширення доступу жінок до корупційних мереж, вони, можливо, припинять виконувати роль гальмівного чинника щодо корупції.

Дотримуючись цього підходу, можна навести приклади того, як жінки стають причетними до корупції, коли в них з'являються можливості для цього. Нещодавній приклад – скандал, пов'язаний із прийомом до коледжів у США, – в якому кількох голлівудських актрис та їхніх партнерів звинувачено в даванні хабарів та отримванні сфальсифікованих результатів тестів з метою здобуття місць для своїх дітей у престижних університетах¹⁴. Цей випадок спростовує припущення про те, що жінки є менш корумпованими в порівнянні з чоловіками, і є прикладом справи, у якій в корупції були обвинувачені як жінки, так і їхні партнери. Необхідно провести додаткові дослідження випадків причетності жінок до корупції, а також «структур можливостей» або родинних мереж, які можуть сприяти виникненню таких випадків. Крім того, під час вивчення можливостей для скоєння корупційних діянь важливо враховувати різні механізми суспільного осуду, що діють стосовно жінок і чоловіків, та різні покарання за корупцію. Як уже зазначалося вище, покарання жінок за причетність до корупції є суворішим, ніж покарання чоловіків за такий самий злочин. Можна припустити, що така відмінність у соціальних наслідках і механізмах стримування впливає на схильність жінок та чоловіків до пошуку можливостей для корупції.

Останнім часом у контексті зв'язку між гендерними аспектами і корупцією дедалі більше досліджується ідея про те, що жінки не є загалом менш корумпованими, ніж чоловіки, а лише беруть менше участі в корупційних угодах (Езарі і Чірілло, 2013; Езарі і Швіндт-Баєр, 2017). Якщо продовжувати ставити під сумнів ідеї щодо гендерно забарвлених можливостей та структур, пов'язаних із корупцією, можна по-новому поглянути на взаємозв'язок між гендерними аспектами й корупцією.

¹⁴ Більше інформації за посиланням: <https://edition.cnn.com/2019/04/03/us/college-admissions-scam-court/index.html>.

Нарешті у низці досліджень корупційних мереж висловлюється думка про те, що, навіть за наявності можливостей для корупції, жінки все одно є, можливо, менш надійними партнерами в корупційних відносинах, ніж чоловіки. Це підтвердили Ламбсдорфф і Франк (2011), вони довели, що жінки – державні службовиці рідше, ніж чоловіки, відповідають на хабарі наданням послуг, а отже, є порівняно непривабливими партнерами в плані корупції. Рівас (2013) провела експеримент, де було встановлено, що жінки є набагато схильнішими поводити себе опортуністично, тобто брати хабарі і при цьому не надавати відповідних послуг. Цей експеримент також показав, що чоловіки частіше, ніж жінки, дають великі суми грошей у вигляді хабарів, а якщо державним службовцем є чоловік, тоді і чоловіки, й жінки дають йому більші за розміром хабарі. У висновках за результатами цих експериментів стверджується, що підвищення присутності жінок у владі та в складі трудових колективів може сприяти руйнуванню корупційних мереж – у короткостроковій, а, можливо, й у довгостроковій перспективі.

Гендерні квоти й корупція

Гендерні квоти, завдяки яким фізична кількість жінок в організаціях, включно з публічною службою, стає більшою, асоціюються зі зниженням рівня корупції. Збільшення кількості жінок у публічному секторі та на керівних посадах пропонується як засіб вдосконалення систем підзвітності, позитивного впливу на організаційну культуру та скорочення корупції або підвищення довіри до державної служби (Стенсьота, Венгнерюд і Свенссон, 2015). Емпіричні висновки, зроблені на основі даних, отриманих у 38 країнах Азії, вказують на те, що «збільшення присутності жінок у політиці може зменшити рівень корупції в країнах Азії» (Павінават, 2018, с. 27). Разом із тим незрозуміло, чи то присутність жінок у публічному секторі зменшує корупцію, чи зменшення корупції створює більше можливостей для залучення жінок до політики та бізнесу (Барнс і Б'юлі, 2014).

У нових дослідженнях предметом розгляду дедалі частіше стає зв'язок між покращенням урядування та зниженням рівня корупції, з одного боку, та правами жінок та їхньою участю в суспільному житті, з іншого (Райнбай і Шен, 2016, с. 4). Відповідно, як про це буде докладно сказано нижче, міжнародні організації, а також дослідники, фахівці-практики та особи, відповідальні за розроблення політики, підтримують інтегрування гендерних підходів (особливо, по відношенню до формальних вищих керівних посад) як засіб зниження та запобігання корупції в організаціях.

Рольові питання

Ролі, які жінки відіграють у суспільстві, дедалі більше вважаються чинниками впливу на поширеність корупції. Наприклад, жінки-політикині можуть значно активніше впливати на корупцію, ніж жінки, що мають інші ролі. Жінки – це неоднорідна група населення з різним ставленням до корупції та правил. Відповідно, у дослідженнях з гендерних аспектів і корупції їхні ролі має бути ретельно розглянуті як змінний чинник. Наприклад, жінки – менеджерки компаній охочіше йдуть на ризик, ніж жінки в середньому. Це дозволяє зробити припущення про те, що чинник ролі може переплітатися з чинником гендеру у поясненнях гендерних відмінностей, які надаються в ході досліджень корупції.

Хоча вектор причинно-наслідкового зв'язку між перебуванням жінок на керівних посадах та низьким рівнем корупції залишається незрозумілим, утім, деякі дослідження дозволяють припустити, що жінки, які розробляють політики, як правило, краще підготовлені до впровадження політики, яка усуває гендерну нерівність і сприяє реалізації прав вразливих груп населення, як-от жінки та діти (Джха і Сарангі, 2018). Це твердження узгоджується із зробленими раніше висновками, за якими жінки в парламенті здатні демонструвати прогресивніші цінності й активніше підтримувати різноманіття і гендерну рівність, ніж чоловіки (Гауvs і Котце, 2007). Аналогічно, жінки на державних посадах в країнах із вищим рівнем гендерної рівності можуть мати більше шансів для проведення політик, які відповідають суспільному благу (Баур, Шаррон і Венгнерюд, 2018; Енгельберт і Куббе, 2018).

Дослідження, проведене Джха і Сарангі (2018), ціллю якого було проаналізувати наявність впливу жінок у політиці та на посадах, де ухвалюються рішення, на рівень корупції в суспільстві, показало, що результат у вигляді систематичного зниження рівня корупції ставався «лише тоді, коли жінки мали представництво в парламентах, а це означало, що вплив на корупцію, можливо, пов'язаний з політикою». Однак загалом жінки, яких обирають до представницьких органів, не є однорідною групою і вони не обов'язково приборкуватимуть корупцію або ж ретранслюватимуть досвід усіх жінок (не кажучи вже про його розуміння) лише тому, що вони є жінками. Більшість жінок, обраних на публічні посади, перебувають, як правило, у сприятливішому становищі – з економічного (та, можливо, соціального) погляду, ніж більшість суспільства, яке вони представляють. Вони можуть не мати уявлення про конкретні потреби та досвід жінок з бідних регіонів або жінок з інвалідністю. Крім того, перебування жінок у парламенті не усуне різні мережі, як у парламенті, так і поза ним, і не перешкоджатиме їх формуванню (див., наприклад, Джонсон, Ейнарсдоуттір та Пьетюрсдоуттір, 2013).

Гавзон (2012, с. 421) у своєму дослідженні жінок, причетних до незаконної транскордонної торгівлі в Сенегалі, виявляє шляхи, якими гендерні аспекти і класова приналежність впливають на доступ до корупційних мереж, включно з «географічними і соціально-економічними зв'язками зі співробітниками митниці, представниками держави та перевізниками з гарними контактами». Отже, важливо визнати той факт, що жінки загалом по-різному ставитимуться до корупції та правил, а також матимуть різні «структури можливостей» і, відповідно, необхідно враховувати при цьому їхню роль у суспільстві.

Дослідження впливу ролі жінок значною мірою збігаються у висновку про те, що просування жінок на керівні державні посади може призвести до появи політик, які сприятимуть зниженню рівня корупції. Дослідники зв'язку між гендерними аспектами і корупцією дедалі частіше визнають важливість досліджень взаємозв'язку гендерних аспектів з різними вимірами, як-от сексуальністю та ідентичністю, освітнім контекстом, належністю до соціально-економічного класу, а також культурою і контекстом (див., наприклад, Сім та інші, 2017).

Крім того, слід відзначити, що розширення прав і можливостей жінок щодо виконання різноманітних ролей (не виключаючи й материнської ролі) виявилось життєво важливим у плані сприяння належному врядуванню. Будучи мотивованими власними результатами, багато жінок – у містах і в селах – які отримали можливості для освіти та майданчики для висловлення думок, жертвують своїми економічними інтересами для того, щоб мати змогу продовжувати підтримувати розвиток своїх громад. Ці результати, великою мірою невідомі, зате ефективні, формують погляди та цінності наступного покоління жінок та чоловіків, які потім зможуть посісти посади в системі урядування та відігравати інші впливові ролі¹⁵.

¹⁵ Більше інформації за посиланням: www.bic.org/sites/default/files/pdf/status_of_women_final.pdf.

Інституції мають значення

Варто також розглянути інституційні структури, які мають відношення до гендерних аспектів і корупції. Сунь (2003) стверджує, що зв'язок між гендерною рівністю і нижчим рівнем корупції може бути спричинений іншими неврахованими змінними чинниками, як-от верховенство права, свобода ЗМІ, рівень демократії та зміни в активності жінок, які стаються з плином часу. Проте, контролюючи ці змінні чинники, він не знайшов істотного взаємозв'язку між гендерними аспектами і корупцією.

Характер і структура інституції (у цьому випадку – уряду) може опосередковувати взаємовідношення між гендерними аспектами й корупцією (Стенсьота, Венгнерюд і Свенссон, 2015). Дослідження, присвячені відмінностям усередині демократичних країн та поміж ними, як правило, доводять, що зв'язок між гендерними аспектами і корупцією з'являється за певних умов і є відсутнім за інших. Наприклад, Езарі та Чірілло (2013, с. 362) дійшли висновку про те, що збільшення кількості жінок на публічних посадах по-різному впливає на поширеність корупції, але демократичні інституції «активізують взаємозв'язок між гендерними аспектами та корупцією», у той час, як автократичні інституції цього не роблять.

Ключовий висновок Стенсьоти, Венгнерюд та Свенссона (2015, с. 494) полягає в наступному:

Взаємозв'язок між гендерними аспектами і корупцією різниться в межах окремих країн залежно від того, яка сфера розглядається – інституційна сфера законодавчої влади або інститут бюрократичної адміністрації... стримувальний вплив жіночого представництва на корупцію є більшим на виборних посадах, ніж у секторі бюрократії.

Результат таких досліджень полягає у важливості врахування різниці між інституціями та контекстуальними чинниками, коли йдеться про загальні твердження про взаємозв'язок між гендерними аспектами й корупцією.

Нові пояснення: значення контексту

Пізніші та більш детальні дослідження ілюструють складний взаємозв'язок між корупцією, гендерними аспектами та іншими змінними, як-от культура, інституції та характер політичної системи (Дебські та інші, 2018; Стенсьота, Венгнерюд і Свенссон, 2015; Сунь, 2003). Цей напрямок досліджень виріс із проблеми, яка полягає в тому, що, навіть якщо взаємозв'язок між гендерними аспектами й корупцією існує, все одно існують також і інші змінні чинники, які слід вивчати для розуміння того, чи справді врахування гендерних аспектів може зменшити корупцію, а якщо так, то чому і в який спосіб.

У багатьох випадках контекстуальні соціальні чинники є головною причиною різниці в поведінці й мають важливіше значення, ніж гендер причетних осіб. При цьому важливо виявляти обережність в ході узагальнення емпіричних висновків, адже мало ймовірно, що жінки-учасниці опитувань справді є джерелом репрезентативних результатів. Наприклад, емпіричні дослідження щодо корупції та жінок у сільських, бідних місцевостях є винятково рідкісним явищем (Хоссайн, Мусембі та Х'юз, 2010, с. 8). З подальшим розвитком досліджень, присвячених взаємозв'язку між гендерними аспектами й корупцією, повинні вивчатися численні контексти та широке коло різних тем. Крім того, в майбутніх дослідженнях, де вивчатимуться кореляції між гендерними аспектами й корупцією, необхідно буде враховувати такі контекстуальні чинники, як інституції та роль жінок.

➤ Гендерно зумовлені наслідки корупції

Шляхи, якими корупція може по-різному впливати на чоловіків та жінок

Корупція, як правило, має різні наслідки для людей, залежно від низки чинників, включно з гендерними аспектами, контекстом, расовою приналежністю, соціально-економічним статусом, владними відносинами та приналежністю до соціально вразливих груп. Існує припущення щодо того, що в багатьох контекстах негативні наслідки корупції для жінок можуть бути масштабнішими, ніж для чоловіків. Це пояснюється тим, що вразливі групи населення більшою мірою наражаються на корупцію, а жінки часто є вразливішими за чоловіків (йдеться про дискримінацію та утиски за ознакою статі та гендерною ознакою – докладніше це питання розкривається в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики). Крім того, оскільки деякі групи жінок є вразливішими за інших, із цього випливає, що вразливіші жінки, ймовірно, більшою мірою зазнають негативних наслідків корупції, ніж менш вразливі жінки.

Загалом факти свідчать про те, що гендерно обумовлений вплив корупції пов'язаний із суспільними гендерними ролями, соціальною нерівністю та дискримінацією. Отже, несприятливе становище жінок у багатьох сферах життя призводить до посилення їхньої вразливості до корупції в порівнянні з чоловіками, які користуються ширшою владою та захистом, а також мають кращий доступ до компенсаційних стратегій, включно з системою правосуддя. Корупція чинить потужний вплив на ступінь забезпечення і захисту прав жінок. Наприклад, правоохоронні органи і процеси можуть спиратися лише на розрізнені докази, що залишає місце для довільних дій з боку посадових осіб, а отже й для корупції, як-от пошук хабарів і вимагання (Хоссайн, Мусембі, і Х'юз, 2010). Однак, Сьєрра і Боем (2015) визнають наявність чималих проблем з отриманням достовірних кількісних даних про те, якими саме є наслідки корупції для жінок. Для кращого розуміння впливу корупції на жінок доцільно розрізнити прямі й непрямі корупційні діяння.

Жінки – безпосередні жертви корупції

Різноманітні форми корупції впливають як на чоловіків, так і на жінок. Однак коли жінки опиняються в такому соціальному-політичному, організаційному або культурному середовищі, де вони мають менше прав і можливостей в порівнянні з чоловіками і стають безпосередніми жертвами корупції, тоді їхній досвід зіткнення з корупцією може бути гострішим, а їхні можливості реагування на неї – обмеженішими. Наприклад, у випадках, коли жінок змушують давати хабарі, вони часто мають менше фінансових можливостей платити хабарі, ніж чоловіки, або ж мають менше можливостей та авторитету, щоб чинити спротив тискові. Корумповані установи системи кримінальної юстиції здатні дедалі загострити проблеми, позбавляючи жінок можливості розкривати випадки хабарництва або ж звертатися по допомогу, коли вони стають його жертвами. За таких умов жінки можуть бути напряму позбавлені доступу до таких життєво важливих послуг, як охорона здоров'я та освіта, оскільки в них немає грошей на сплату хабарів.

«Сексуальна корупція» – це один із ключових корупційних ризиків, який безпосередньо стосується жінок та дівчат. За визначенням Ліндберга і Стенсьоти, сексуальна корупція передбачає використання сексу і людського тіла як корупційної валюти. Це поняття відповідає характеристиці різних форм корупції, що міститься в Конвенції ООН проти корупції й була розглянута на початку цього модуля. Конвенція ООН проти корупції, вимагаючи від держав-учасниць криміналізувати підкуп, зловживання службовим становищем та інші форми корупції, визначає пов'язані з корупційною транзакцією вигоди як «неправомірну перевагу». Поняття «неправомірної переваги» має застосовуватися в найширший спосіб, включно з випадками, коли йдеться про пропозицію нематеріальних предметів або негрошових благ (як-от сексуальні послуги), якщо в таких випадках між залученими сторонами створюється або може створюватися почуття обов'язку.

Коли сексуальна корупція має примусовий характер, її інколи звать сексуальним примусом¹⁶. Так само й Міжнародна асоціація жінок-суддів¹⁷ називає сексуальну корупцію секс-примусом. Разом із тим, термін «секс-примус» використовується по-різному в різних контекстах. Наприклад, як відзначається в Модулі 12 Серії модулів УНЗ ООН з кіберзлочинності, сексуальний примус може асоціюватися з однією з форм кібердомогання, яка трапляється, коли «кривдник загрожує розповсюдженням відвертих сексуальних... [зображень та/або відеозаписів] жертви, допоки не будуть задоволені сексуальні вимоги та/або не надіслані кривдникові відверті сексуальні зображення або відеоматеріали» (Марас, 2016, с. 255).

Унаслідок корупції, що існує в багатьох різних контекстах, жінки часто змушені отримувати доступ до послуг шляхом обміну на сексуальні послуги. Наприклад, у Канаді чоловік-суддя з імміграційних справ, відповідальний за рішення про надання жінці з Південної Кореї статусу біженця, загрожував цій жінці відмовою в задоволенні її клопотання, якщо та не зробить «дещо поміж іншим». Є й інші приклади – в Танзанії чоловік – працівник суду змушував підлеглих жінок спати з ним, щоб мати можливість одержати плату за понаднормову працю. Розслідування показало, що цей керівник мав ВІЧ і заразив цією інфекцією всіх своїх працівниць^{18,19}. Важко розрізнити дані про досвід зіткнення з корупцією чоловіків і жінок, але при цьому важливо визнавати унікальну вразливість жінок і можливий вплив цієї вразливості на досвід зіткнення з корупцією.

У крихких і постконфліктних державах зі слабкими урядами і слабким верховенством права корупція здатна загострити порушення прав жінок у вигляді згвалтувань, насильства та примусового переміщення. Приклади дискримінації за гендерною ознакою та корупції можуть існувати в багатьох сферах суспільного життя, включно з діяльністю з охорони правопорядку, де жінки можуть мати менше можливостей для подання скарг, якщо не дають хабарів, або менше шансів на серйозний розгляд своїх скарг. Існують і екстремальніші випадки, які мають безпосередні наслідки для жінок, наприклад, коли корумповані поліцейські та митники або політики сприяють торгівлі людьми, а це часто стосується жінок і дівчат (УНЗ ООН, 2017). Сексуальна корупція, жертвами якої стають жінки, може також траплятися під час заходів з підтримання миру і реконструкції в умовах конфлікту та в постконфліктний період. Прикладом прямої корупції є скандали, пов'язані з наданням сексуальних послуг в обмін на харчові продукти, коли контингенти з підтримання миру й співробітники гуманітарних місій надавали харчові продукти та інші ресурси за умови отримання сексуальних послуг від жінок та дітей (Хоссайн, Мусембі та Х'юз, 2010).

Нарешті, було висунуто припущення про те, що від жінок частіше, ніж від чоловіків, вимагаються хабарі, коли ті звертаються по державні послуги. Якщо взяти до уваги активнішу роль жінок у забезпеченні освіти і здоров'я для сім'ї, включно з питаннями репродуктивного здоров'я, можна стверджувати, що жінки з більшою ймовірністю звертатимуться за цими публічними послугами, а отже, від них вимагатимуться хабарі за їх надання (Сьєрра і Боем, 2015). Разом із тим, результатом емпіричних обстежень з питань корупції²⁰ проведених Управлінням Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) в ряді країн, стало застереження про те, що досвід зіткнення жінок із корупцією є комплексним і залежить від контексту.

¹⁶ Більше інформації про цей термін див. за посиланням: www.wilsoncenter.org/publication/the-link-between-corruption-and-gender-inequality-heavy-burden-for-development-and.

¹⁷ Доступ за посиланням: www.iawj.org/programs/corruption-and-sextortion/.

¹⁸ Подальший розгляд цих двох випадків та інших прикладів сексуального насильства і корупції див. за посиланням: www.unodc.org/documents/ji/knowledge_products/gender_paper.pdf.

¹⁹ Відповідний розгляд Світовим Банком наслідків корупції для вразливих і бідних спільнот див. за посиланням: www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anti-corruption.

²⁰ Доступ за посиланням: www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/corruption.html.

Під час опитувань, проведених в Афганістані, в регіоні Західних Балкан та в Нігерії, вивчався досвід чоловіків і жінок, пов'язаний з хабарництвом з боку різних державних установ. В Афганістані²¹ та на Західних Балканах²², жінки повідомляли, що ймовірність давання хабарів є вищою під час контактів з працівниками системи охорони здоров'я, але в Нігерії²³ цієї тенденції виявлено не було.

Відмінності в результатах цих опитувань підкреслюють важливість збору даних з розбивкою за статтю для кращого розуміння досвіду чоловіків і жінок, пов'язаного з корупцією, а отже, і для більш цілеспрямованого і адаптованого до потреб реагування. Для цього необхідно розробляти й проводити в усьому світі опитування, спрямовані на вивчення корупції та гендерної проблематики. Крім того, політики, які формуються на основі даних таких досліджень, повинні бути деталізованими і враховувати складний взаємозв'язок між корупцією, гендерними аспектами, культурою, країнами і контекстом. Більше інформації див. у Посібнику з обстежень корупції²⁴ (УНЗ ООН, ПРООН та УНЗ ООН – INEGI, 2018, с. 42-44).

Жінки – непрямі жертви корупції

Корупція не завжди може мати безпосередній вплив, проте жінки, принаймні з трьох причин, часто страждають від непрямих її наслідків. По-перше, корупція руйнує економічний розвиток, штучно продовжує або загострює бідність. Висновки Світового Банку²⁵ свідчать про те, що корупція цементує наявну нерівність і здатна її погіршувати. Від корупції непропорційно великою мірою страждають найвразливіші верстви населення, оскільки вона веде до зростання витрат, пов'язаних з базовими товарами і послугами, як-от охорона здоров'я та освіта, і посилює бар'єри на шляху їх отримання. Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, жінки та діти становлять більшість серед людей, що живуть у бідності (ПРООН, 2018). Отже, коли корупція гальмує розвиток, жінки, ймовірно, страждають від цього більше за чоловіків. Зокрема, жінки страждають у нестабільних і постконфліктних державах, позначених крайньою бідністю та корупцією, оскільки вони, ймовірно, не мають доступу до ринку праці або ринків кредитів, чи то за законом, чи то внаслідок суспільної практики. Отже, корупція здатна перешкоджати доступу до таких базових прав, як право на харчування, одяг, житло, медичну допомогу та освіту, вона ставить під загрозу економічні можливості й добробут (Стенсьота і Венгнерюд, 2018).

По-друге, жінки й особливо малозабезпечені жінки більшою мірою, ніж чоловіки, залежать від державних послуг, ресурси яких часто вичерпуються внаслідок корупції. Корупція у сферах державних закупівель і контрактів, а особливо в тому, що стосується ресурсів, призначених для маргіналізованих груп, зазвичай призводить або до підвищення цін на послуги, або до погіршення їхньої якості (Гьотц і Дженкінз, 2005). Оскільки жінки часто мають нижчий дохід і менше альтернатив для отримання таких послуг, як охорона здоров'я та забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов, підвищення цін на послуги сильніше впливає на них у відносному вимірі, ніж на чоловіків. Візьмімо, наприклад, окремих жінок або групи жінок у бідних регіонах у країнах, що відзначаються політичними конфліктами й нестабільністю. Ці жінки набагато рідше, ніж чоловіки або жінки в розвинутих країнах, можуть отримати доступ до дорогих послуг з охорони здоров'я. Зазначене узгоджується з фактами, за якими корупція асоціюється з вищими показниками жіночої смертності і смертності під час пологів (Тельєс, без дати)²⁶.

²¹ Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan-corruption-survey2010-Eng.pdf.

²² Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Western_balkans_corruption_report_2011_web.pdf.

²³ Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/publications_nigeria_assessment.pdf.

²⁴ Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/CorruptionManual_2018_web.pdf.

²⁵ Див. примітку 19.

²⁶ Більше інформації на цю тему див. за посиланням: www.transparency.org/whatwedo/publication/policy_position_01_2014_gender_equality_and_corruption_what_are_the_linkage.

По-третє, корупція в політичних системах штучно подовжує гендерну нерівність, як-от дискримінація жінок у контексті доступу до ресурсів, участі в політиці та доступу до посад високого рівня в державному управлінні. Масштабна корупція здатна постати загрозою для прав жінок загалом і підважити їх. На основі даних, отриманих у країнах Європи, Сундстрьом і Венгнерюд (2014) довели, що рівень корупції і неефективність державного управління мають значний негативний вплив на кількість жінок, обраних до місцевих рад. Органи, що ухвалюють рішення, де переважають чоловіки, можуть штучно подовжувати цикл, в ході якого дедалі менше ресурсів виділяється на реалізацію державних політик і програм в інтересах жінок або для забезпечення їхньої участі в державному управлінні.

У Модулі 8 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності й етики розглядається вплив пов'язаного з особою контексту на його або її поведінку. Зазначене має відношення до матеріалу, викладеного вище, про прямі та непрямі форми корупції й їхні наслідки для жінок.

➤ Протидія корупції й інтеграція гендерних підходів

Як правило, жінки й сексуальні меншини найбільше страждають від корупції, оскільки вони є більш вразливими, користуються меншим захистом і не мають можливостей ініціювати політику, здатну долати їхнє несприятливе становище. Диференційований вплив корупції на осіб, що належать до різних гендерів, можна виявити в усіх сферах суспільного життя; він може бути усунений лише на основі цілісного підходу, що передбачає забезпечення гендерної рівності в усьому суспільстві. Ба більше, підсумок обговорення цього питання полягає в тому, що гендерна рівність має не лише зменшувати диференційований вплив корупції, але й сприяти боротьбі з корупцією в цілому.

А це означає, що інтеграція гендерних підходів²⁷ може бути дієвим методом боротьби з корупцією та запобігання їй. Інтеграція гендерних підходів є узагальнювальним терміном, яким визначається процес виявлення нерівного поводження за гендерною ознакою та вжиття конкретних заходів для виправлення становища та забезпечення того, щоб представники усіх гендерів отримували рівні вигоди. Він спрямований на інтегрування гендерно-орієнтованих підходів до кожного етапу політичного процесу, включно з розробленням, реалізацією, моніторингом та оцінюванням політик. Інтеграція гендерних підходів ставить на меті оцінювання впливу політики на життя й становище як жінок, так і чоловіків, а також усунення диспропорцій для забезпечення гендерної рівності.

Усунення диференційованого впливу засобами соціальної політики

Роль жінок у традиційних або патріархальних суспільствах часто має наслідком той факт, що жінки рідше, ніж чоловіки, звертаються до державних і приватних організацій і не мають знань про свої права і засоби захисту. Тому соціальна політика, спрямована на залучення жінок до суспільного життя та забезпечення широкого доступу до інформації про державні послуги, може мати вирішальне значення для зменшення диференційованого впливу корупції на жінок. Ось приклади конкретної гендерної політики, яка могла б допомогти в цьому плані:

- Проведення інформаційних кампаній за місцем проживання для надання інформації безпосередньо жінкам (наприклад, листівки Раскіна в Індонезії²⁸; ініціативи щодо охорони здоров'я ромських спільнот²⁹ у Румунії; освітні програми в Камбоджі³⁰)

²⁷ Доступ за посиланням: www.unwomen.org/en/how-we-work/un-system-coordination/gender-mainstreaming.

²⁸ Доступ за посиланням: <https://nextbigwhat.com/indonesia-raskin-postcards/>.

²⁹ Доступ за посиланням: www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/roma-health/news/news/2018/4/toolkit-on-social-participation-informs-public-health-strategies-in-romania.

³⁰ Доступ за посиланням: www.oecd.org/pisa/pisa-for-development/PISA-D-national-report-for-Cambodia.pdf.

- Підвищення якості й надання суспільних благ і послуг, якими регулярно користуються жінки (насамперед в таких галузях, як охорона здоров'я та догляд за дітьми)
- Сприяння активній участі жінок у діяльності з удосконалення публічних послуг (наприклад, програми моніторингу в громадах, як-от залучення батьків до комітетів управління школами в багатьох країнах. Див. Дюфло, Дюпа і Кремер, 2015)
- У більш загальному плані – розроблення соціальної політики, спрямованої на розширення прав і можливостей жінок в цілях реалізації ними свого потенціалу, наприклад, шляхом створення можливостей на ринку праці

З диференційованою віктимізацією можна також боротися за допомогою правових каналів. Ось кілька прикладів юридичних структур, які розв'язують питання диференційованої віктимізації:

- Заснування центрів правової допомоги, які надають консультації жінкам, насамперед з-поміж меншин і маргіналізованих груп, чиї права були порушені внаслідок корупції
- Створення спеціалізованої юридичної підтримки жінок та дівчат, які безпосередньо зазнали крайніх форм корупції, як-от сексуальний примус
- Надання конфіденційної інформації про наявну правову та психологічну допомогу для потерпілих від насильства в місцях надання послуг (наприклад, в місцевих клініках)
- Сприяння створенню нормативно-правової бази на підтримку участі жінок у політичному житті (включно з жінками, які представляють меншини і маргіналізовані групи)

Посилення гендерної рівності для запобігання корупції

Існує кореляція між великою кількістю жінок в організаціях і низьким рівнем корупції. У цьому контексті багато політиків приділяють особливу увагу інтеграції гендерних підходів та посиленню гендерної рівності в організаціях як ключовим механізмам боротьби з корупцією (Доллар, Фісман і Гатті, 2001; Джха і Сарангі, 2018). Зокрема, дослідження в таких сферах, як державне управління і політика, довели, що просування жінок на посади, де ухвалюються рішення, може сприяти зниженню рівня корупції. Дослідження Еггерса, Вівієна і Вагнера (2018) показало, що жінки на державних посадах, насамперед політичні, менш схильні до неправомірних дій. Ці висновки призвели до поживлення дискусії щодо інтегрування гендерних підходів як інструмента приборкання корупції.

Разом із тим, важливо, розглядаючи можливий вплив інтеграції гендерних підходів на корупцію, враховувати складні взаємозв'язки між гендерними аспектами і корупцією в політичному і культурному контекстах. Беззастережні твердження з надмірним наголосом на ролі гендерних квот у зменшенні корупції можуть мати вельми проблематичні наслідки. У наступних розділах приділено увагу деяким дебатам на тему зменшення корупції за допомогою інтегрування гендерних підходів.

Аналіз даних з різних країн дозволяє припустити, що чим більшою є кількість жінок у виборних представницьких органах, тим нижчим, імовірно, є рівень корупції в тій чи іншій країні. Однак так само існує й можливість зворотного зв'язку. Тобто, якщо в певній організації низький рівень корупції, туди, ймовірно, прагнутиме працевлаштуватися більше жінок. Стенсьота і Венгнерюд (2018, с. 8) продемонстрували наявність зв'язку між кількістю жінок в органах влади та рівнем корупції в демократичних країнах. Ці авторки стверджують, що розширення представництва жінок на виборних посадах може зменшити рівень корупції не лише тому, що жінки меншою мірою схильні до ризиків, але й внаслідок того, що вони мають інший політичний порядок денний, зокрема, їхнім пріоритетом є розвиток інклюзивного надання суспільних благ і послуг. Жінки-політикині часто прагнуть до покращення послуг, якими користуються жінки, як-от охорона здоров'я та освіта. Розвиваючи інклюзивні державні послуги, жінки в представницьких органах можуть ефективно звужувати підґрунтя для дрібної корупції. Це явище має назву «пояснення жіночого інтересу». При цьому, однак, важливо відзначити, що, хоча жінки можуть мати в цілому прогресивніші і «просоціальні» цінності, це не обов'язково означає, що жінки на державних посадах завжди, в силу своєї гендерної приналежності, відстоюватимуть права жінок або права вразливих груп і приділятимуть їм пріоритетну увагу.

У результаті дослідження 20 країн Європейського Союзу, проведеного Баур, Шарроном і Венгнерюд (2018), були отримані докази того, що включення жінок до місцевих представницьких органів зменшує рівень корупції. Зі збільшенням кількості жінок у місцевих радах зменшився рівень як великої, так і побутової корупції. Наприклад, у регіонах, де жінки-депутатки становили понад 30% складу місцевих рад, досвід побутової корупції мали менше, ніж 10% населення. При цьому, однак, наслідки були різними в залежності від конкретного державного сектору. Завдяки представництву жінок знизився рівень корупції у сферах охорони здоров'я та освіти, але це не мало жодних наслідків у плані давання хабарів охоронцям правопорядку. Аналогічно збільшення частки обраних жінок означало зменшення досвіду хабарництва серед як чоловіків, так і жінок, проте частка тих, що платили хабарі, скоротилася найбільше саме серед жінок. Баур, Шаррон і Венгнерюд (2018) дійшли висновку про те, що ймовірність давання хабаря жінкою у сфері освіти була приблизно в 3,5 раза більшою тоді, коли частка жінок у представницьких органах була найнижчою, в порівнянні з ситуацією, коли вона була найвищою.

Баур, Шаррон і Венгнерюд (2018) винайшли термін «пояснення на основі ексклюзії» для того, щоб зрозуміти, чому обрання жінок до місцевих рад зменшує корупцію. Авторки зауважили, що жінкам важче отримувати доступ до привілеїв, джерелом яких є корупція, оскільки їх позбавлено доступу до внутрішніх владних кіл і процесів ухвалення рішень на високому рівні. Отже, особистим інтересам жінок-політикинь відповідає розрив корупційних мереж і структур, які завдають шкоди їхній власній політичній кар'єрі, та скорочення гендерної нерівності загалом.

У цілому жінки, що посідають публічні посади, прагнуть досягти двох окремих політичних цілей: вдосконалення надання публічних послуг та підважування мереж, де домінують чоловіки. Важливою перешкодою на шляху участі жінок у політиці є правило так званого групового і сімейного голосування, усе ще присутнє в багатьох суспільствах. Таке стається, коли чоловіки впливають на те, як голосують жінки в їхніх сім'ях, або ж заповнюють бюлетені для голосування замість них. Така форма гендерної нерівності штучно подовжує корупцію, тримаючи при владі корумпованих політиків та забороняючи жінкам кидати їм виклик (Стокемер, 2018).

Немає жодних сумнівів у тому, що гендерна рівність є життєво важливим елементом порядку денного в галузі прав людини. Повне розкриття питання про вплив корупції на права людини, включно з правами жінок, міститься в Модулі 7 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Розширення представництва жінок у виборних органах є справедливою, а отже й бажаною політикою, до того ж його цінним додатковим результатом може бути зменшення корупції в суспільстві. Численні джерела, наведені в різних частинах цього модуля, стверджують, що інтеграція гендерних підходів може бути ефективною у процесі зменшення корупції та покращенні довіри до держави (Еггерс, Вівіен і Вагнер, 2018). Але при цьому багато аспектів інтеграції гендерних підходів усе ще вимагають подальшого обмірковування. Нам слід краще зрозуміти роль жінок як політичних та роботова жінок з просування порядку денного, який часто включає вдосконалення публічних послуг та руйнування корупційних мереж із домінуванням чоловіків (Баур, Шаррон і Венгнерюд, 2018; Меркле, 2018). Варто проаналізувати можливе зменшення рівня корупції в певних контекстах внаслідок гендерних квот та політики, спрямованої на збільшення частки жінок у парламенті (Павінават, 2018).

Антикорупційні програми повинні враховувати відмінності у гендерному впливі і вразливості до корупції, а програми з гендерної рівності зазнають вдосконалення від застосування антикорупційних підходів. Підготовка гендерно-чутливих антикорупційних програм може розв'язати питання, що залишаються без відповіді, як-от зменшення вразливості жінок до корупції. До цього часу більшість гендерно-чутливих антикорупційних ініціатив були ініційовані організаціями громадянського суспільства, громадами та окремими жінками як на низовому рівні, так і на керівних владних посадах (Меркле, 2018). У Стратегії УНЗ ООН з гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок на 2018-2020 рр.³¹ можна знайти підходи до розв'язання питання прямих та непрямих гендерно зумовлених наслідків корупції.

> Висновок

Мета цього модуля полягала в тому, щоб роз'яснити зміст твердження про те, що жінки менше піддаються корупції, ніж чоловіки, допомогти зрозуміти, як корупція здатна підтримувати та загострювати гендерну нерівність, а також наголосити на важливості інтеграції гендерних підходів для боротьби з корупцією. Розкриття теми стало також спробою продемонструвати, що жінки здатні виступати каталізатором змін і кидати виклик корупційним мережам, але в той же час не менш важливим є критичне обмірковування питання про те, чому гендерні квоти і інтеграція гендерних підходів можуть сприяти ліквідації корупції. При цьому роль різноманіття як інструмента запобігання корупції може бути набагато важливішою, ніж гендерний чинник сам по собі. Підважування корупційних мереж завдяки залученню широкого кола суб'єктів, які представляють різні культурні традиції і мають різний гендер, може стати набагато потужнішим і тривалішим чинником стримування корупції, ніж саме лише привернення уваги до позитивного впливу жінок. Започаткування різноманіття з використанням жінок як засобу розриву корупційних мереж може виявитися ефективним, але слід визнати, що жінки є не єдиною групою, яка може досягти зазначеної цілі. Дійсно, як це було детальніше розкрито в Модулі 5 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики, різноманіття має важливе значення не лише в контексті справедливості по відношенню до окремих осіб і маргіналізованих груп, але і як засіб удосконалення суспільства в цілому. З урахуванням зазначеного, слід поміркувати над тим, в який спосіб різноманітність може в цілому використовуватися як інструмент боротьби з корупцією і яку роль здатні відіграти жінки у цій масштабнішій стратегії.

³¹ Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/Gender/UNOV-UNODC_Strategy_for_Gender_Equality_and_the_Empowerment_of_Women_2018-2021_FINAL.pdf.

> Джерела

Аллен, Емі (Allen, Amy) (2016). Феміністські погляди на владу (Feminist Perspectives on Power). Стенфордська енциклопедія філософії, за ред. Едварда Н. Залта (In Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta, (ed.)) Стенфорд, Каліфорнія: The Metaphysics Research Lab.

» Доступ за посиланням: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/feminist-power/>.

Армантьє, Олів'є, і Амаду Болі (Armantier, Olivier, and Amadou Boly) (2011). Контрольований польовий експеримент щодо корупції (A controlled field experiment on corruption). *European Economic Review*, т. 55, вип. 8 (квітень), с. 1072-1082.

Барнс, Тіффані, й Емілі Б'юлі (Barnes, Tiffany, and Emily Beaulieu) (2014). Гендерні стереотипи і корупція: як кандидати впливають на сприйняття виборчих фальсифікацій (Gender stereotypes and corruption: how candidates affect perception of election fraud). *Politics & Gender*, т. 10 (вересень), с. 365-391.

Баур, Моніка, Ніколас Шаррон і Лена Венгнерюд (Bauhr, Monika, Nicholas Charron and Lena Wängnerud) (2018). Ексклюзія або інтереси? Чому жінки на виборних посадах зменшують побутову і велику корупцію. (Exclusion or interests? Why females in elected office reduce petty and grand corruption). *European Journal of Political Research* (липень), с. 1-23.

» Доступ за посиланням: <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1475-6765.12300>.

Беннетт, Сара, Девід П. Фаррінгтон і Роуелл Л. Г'юзменн (Bennett, Sarah, David P. Farrington and Rowell, L. Huesmann) (2005). Пояснення гендерних відмінностей у контексті злочинів і насильства: важливість соціальних і когнітивних навичок (Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social and cognitive skills). *Aggression and Violent Behaviours*, т. 10, вип. 3 (березень-квітень), с. 263-288.

Боем, Фредерік (Boehm, Frédéric) (2015). Чи є чоловіки й жінки однаково корумпованими? (Are men and women equally corrupt?) U4 Brief, № 6 (травень). Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів U4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/are-men-and-women-equally-corrupt.pdf.

Боем, Фредерік, і Еріка Сьєрра (Boehm Frédéric, and Erika Sierra) (2015). Гендерні наслідки корупції: хто більше страждає – чоловіки чи жінки? (The gendered impact of corruption: Who suffers more – men or women?) U4 Brief, № 9 (серпень). Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів U4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/the-gendered-impact-of-corruption-who-suffers-more-men-or-women/.

Гілліган, Керол (Gilligan, Carol) (1982). Іншим голосом: психологічна теорія і розвиток жінок (In a different voice: Psychological theory and women's development). Кембрідж, Массачусетс: Harvard University Press.

Глобальна мережа забезпечення доброчесності судових органів (Global Judicial Integrity Network) (2020) Тематичний документ з питань гендерно-орієнтованої доброчесності в судових органах (Issue Paper on Gender-Related Judicial Integrity Issues). Відень, Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності.

Креншоу, Кімберлі (Crenshaw, Kimberlé) (1991). Мапування берегів: інтерсекційність, політика ідентичності та насильство щодо кольорових жінок (Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color). *Stanford Law Review*, т. 43, вип. 6 (липень), с. 1241–1299.

Крозон, Рейчел, і Урі Гнізі (Croson, Rachel, and Uri Gneezy) (2009). Гендерні відмінності в уподобаннях (Gender Differences in Preferences). *Journal of Economic Literature*, т. 47, вип. 2 (червень), с. 448-474.

Дебські, Джулія, та інші (Debski, Julia, and others) (2018). Гендер і корупція: знехтувана роль культури (Gender and corruption: the neglected role of culture). *European Journal of Political Economy*, т. 55 (грудень), с. 526-537.

Діел, Амі Б., і Ліенн М. Дзубінські (Diehl, Amy B. and Leanne M. Dzubinski) (2018). Проблема гендерного есенціалізму та його наслідки для жінок-лідерок (The problem of gender essentialism and its implications for women in leadership). *Journal of Leadership Studies*, т. 12, № 1 (червень), с. 56-61.

Доллар, Девід, Реймонд Фісман і Роберта Гатті (Dollar, David, Raymond Fisman, and Roberta Gatti) (1999). Чи належать справді жінки до «чеснішої» статі? Корупція і жінки в державній владі (Are Women Really the 'Fairer' Sex? Corruption and Women in Government). *The PPR on Gender and Development Working Paper Series*, № 4. Вашингтон, округ Колумбія: Світовий Банк, Група з досліджень розвитку (Washington, DC: The World Bank: Development Research Group).

Дюфло, Естер, Паскалін Дюпа і Майкл Кремер (Duflo, Esther, and Pascaline Dupas, and Michael Kremer) (2015). Шкільне урядування, стимули для вчителів та співвідношення між учнями та вчителями: експериментальні дані, отримані в початкових школах Кенії (School Governance, Teacher Incentives, and Pupil – Teacher Ratios: Experimental Evidence from Kenyan Primary Schools). *Journal of Public Economics*, т. 123 (березень), с. 92-110.

» Доступ за посиланням: https://web.stanford.edu/~pdupas/DDK_ETP.pdf.

Іглі, Еліс Х., та інші (Eagly, Alice H., and others) (2003). Трансформаційний, транзакційний та невторчальний стилі лідерства: метааналіз порівняння жінок і чоловіків (Transformational, Transactional, and Laissez-Faire Leadership Styles: A Meta-Analysis Comparing Women and Men). *Psychological Bulletin*, т. 129, № 4 (серпень), с. 569-591.

» Доступ за посиланням: https://pdfs.semanticscholar.org/64ab/af52dd802cf569379cf52bbb9822d56857aa.pdf?_ga=2.267654094.1751031252.1563272108-1274389777.1563272108.

Еггерс, Ендрю, Нік Вівієн і Маркус Вагнер (Eggers, Andrew, Nick Vivyan, and Markus Wagner) (2018). Корупція, підзвітність і гендер: чи дійсно жінки-політикині стикаються з вищими стандартами в суспільному житті? (Corruption, accountability and gender: do female politicians face higher standards in public life?) *The Journal of Politics*, т. 80, № 1 (жовтень), с. 321-326.

За ред. Енгельберт, Анніки, й Іни Куббе (Engelbert, Annika, and Ina Kubbe, eds.) (2018). Корупція й норми. Чому неформальні правила мають значення (Corruption and Norms. Why Informal Rules Matter). Palgrave Macmillan.

Езарі, Джастін, і Джина Чірілло (Esarey, Justin, and Gina Chirillo) (2013). «Чесніша стаття» або міф про непорочність? Корупція, гендер і інституційний контекст ("Fairer sex" or purity myth? Corruption, gender and institutional context). *Politics and Gender*, т. 9, вип. 4 (грудень), с. 361-389.

Езарі, Джастін, і Леслі А. Швіндт-Баєр (Esarey, Justin, and Leslie A. Schwindt-Bayer) (2018). Представництво жінок, підзвітність і корупція в демократичних країнах (Women's representation, accountability, and corruption in democracies). *British Journal of Political Science*, т. 48, вип. 3 (липень), с. 659-690.

Гілліган, Керол (Gilligan, Carol) (1982). Іншим голосом. Психологічна теорія і розвиток жінок (In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development). Кембрідж, Массачусетс, і Лондон, Англія: Harvard University Press.

Ґотц, Анн Марі, і Роб Дженкінз (Goetz, Anne Marie, and Rob Jenkins) (2005). Переосмислення підзвітності: перетворення демократії на інструмент розвитку людського потенціалу (Reinventing Accountability: Making Democracy Work for Human Development). Бейзінгстоук: Palgrave Macmillan.

Ґоттфредсон, Майкл Р., і Тревіс Гірші (Gottfredson, Michael R., and Travis Hirschi) (1990). Загальна теорія злочинності (A General Theory of Crime). Стенфорд: Stanford University Press.

Гаувс, А., і Х. Котце (Gouws, A., and H. Kotze) (2007). Жінки на лідерських посадах у Південній Африці: роль цінностей (Women in Leadership Positions in South Africa: The Role of Values). *Politikon*, т. 34, № 2 (серпень), с. 165-185.

Хоссайн, Наомі, Джессіка Дж. Х'юз і Селестін Ньяму Мусембі (Hossain, Naomi, Jessica J. Hughes, and Celestine Nyamu Musembi) (2010). Корупційна підзвітність і гендер: розуміння зв'язків (Corruption Accountability and Gender: Understanding the Connections). Підручники з гендерних аспектів і демократичного урядування (Primers in Gender and Democratic Governance). ПРООН і ЮНІФЕМ.

» Доступ за посиланням: www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/womens-empowerment/corruption-accountability-and-gender-understanding-the-connection/Corruption-accountability-and-gender.pdf.

Гавзон, Сінтія (Howson, Cynthia) (2012). Жінки-контрабандисти й чоловіки, що їм допомагають: гендерні аспекти, корупція та нелегальні мережі в Сенегалі (Women smuggling and the men who help them: gender, corruption and illicit networks in Senegal). *Journal of Modern African Studies*, т. 50, № 3 (вересень), с. 421-445.

Джха, Чандан Кумар, і Судіпта Сарангі (Jha, Chandan Kumar, and Sudipta Sarangi) (2018). Жінки й корупція: які посади вони повинні посідати, аби щось змінити? (Women and corruption: What positions must they hold to make a difference?) *Journal of Economic Behavior, and Organization*, т. 151 (липень), с. 219- 233.

Джонсон, Джанет Е., Торгердюр Ейнарсдоуттір і Гіда Пьетюрсдоуттір (Johnson, Janet E., Þorgerður Einarsdóttir, and Gyða M. Pétursdóttir) (2013). Феміністська теорія корупції: уроки Ісландії (A Feminist Theory of Corruption: Lessons from Iceland). Cambridge University Press.

Ламбсдорфф, Йоханн Г., і Бйорн Франк (Lambsdorff, Johann G., and Björn Frank) (2011). Корупційна взаємність - експериментальні докази чоловічої гри (Corrupt Reciprocity – Experimental Evidence on a Men's Game). *International Review of Law and Economics*, т. 31, вип. 2 (червень), с. 116-125.

Ліндберг, Хелен, і Хелена Стенсьота (Lindberg, Helen, and Helena Stensöta) (2018). Корупція як експлуатація: теорії феміністичного обміну та зв'язок між гендером і корупцією (Corruption as Exploitation: Feminist Exchange Theories and the Link Between Gender and Corruption). Гендер і корупція: історичне коріння і нові шляхи досліджень, За ред. Стенсьоти Хелени і Лени Венгнерюд (In Gender and Corruption: Historical Roots and New Avenues for Research, Stensöta Helena and Lena Wängnerud, eds.). Palgrave Macmillan.

Марас, Марі-Хелен (Maras, Marie-Helen) (2015). Незахищена мова, що передається соціальними мережами: що рівнозначно справжній загрози? (Unprotected Speech Communicated via Social Media: What Amounts to a True Threat?) *Journal of Internet Law*, т. 19(3), 3-9.

Меркле, Ортрун (2018). Інтеграція гендерних аспектів і прав людини у розроблення програм боротьби з корупцією (Mainstreaming gender and human rights in anti-corruption programming). Служба підтримки У4, запитання № 8. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів У4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/mainstreaming-gender-and-human-rights-in-anti-corruption-programming.

Панінават, Сасівімон В. (Paweenawat, Sasiwimon W.) (2018). Зв'язок між гендерними аспектами і корупцією в Азії (The gender-corruption nexus in Asia). Канберра, Австралія: Кроуфордська школа публічної політики, Національний університет Австралії та John Wiley & Sons Australia, Ltd.

Рааб, Мікаела (Raab, Michaela) (2017). Гендерно чутлива робота з земельних питань і питань корупції – практичний посібник (Gender-Responsive Work on Land and Corruption – A practical guide). Transparency International.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/whatwedo/publication/gender_responsive_work_on_land_and_corruption_a_practical_guide.

Райнбай, Янна, і Марі Шен (Rheinbay, Janna, and Mare Chêne) (2016). Тематичний посібник з гендерних аспектів і корупції, складений Антикорупційною службою підтримки (Gender and Corruption Topic Guide: Compiled by the Anti- Corruption Helpdesk). Transparency International.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Topic_guide_gender_corruption_Final_2016.pdf.

Рівас, М. Фернанда (Rivas, M. Fernanda) (2013). Експеримент щодо корупції та гендерних аспектів (An experiment on corruption and gender). *Bulletin of Economic Research*, т. 65, вип. 1 (січень), с. 10-42.

Шульце, Гюнтер Г., і Бйорн Франк (Schulze, Günther G., and Björn Frank) (2003). Стимування в порівнянні з внутрішньою мотивацією: експериментальні дані щодо детермінант схильності до корупції (Deterrence versus intrinsic motivation: Experimental evidence on the determinants of corruptibility). *Economics of Governance*, т. 4, № 2 (січень), с. 143–160.

Сім, Беранжер, та інші (Sim, Bérengère, and others) (2017). Гендерні аспекти і корупція: набір інструментів для боротьби з міфом під назвою «додати жінку і перемішати» (Gender and Corruption: A Toolkit to Address the 'Add Women and Stir' Myth). Документ, представлений на Глобальному форуму ОЕСР з протидії корупції та доброчесності 2017 р. Париж, березень.

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/cleangovbiz/Integrity-Forum-2017-SciencesPo-gender-corruption.pdf.

Стенсьота, Хелена, Річард Свенссон і Лена Венгнерюд (Stensöta, Helena, Richard Svensson, and Lena Wängnerud) (2015). Гендерні питання і корупція: посередницька сила інституційної логіки (Gender and Corruption: the mediating power of institutional logics). *Governance: An international Journal of Policy, Administration, and Institutions*, т. 28, № 4 (вересень), с. 475-496.

Стенсьота, Хелена, і Лена Венгнерюд (Stensöta, Helena, and Lena Wängnerud) (2018). Чому слід очікувати зв'язку між гендерними аспектами й корупцією? (Why expect a link between gender and corruption?) Гендер і корупція: історичне коріння і нові шляхи досліджень, За ред. Стенсьоти Хелени і Лени Венгнерюд (In *Gender and Corruption: Historical Roots and New Avenues for Research*, Stensöta Helena and Lena Wängnerud, eds.). Palgrave Macmillan.

Стокемер, Деніел (Stockemer, Daniel) (2018). Гендерна рівність і корупція на виборах: деякі висновки на основі місцевих виборів у Македонії (Gender equality and electoral corruption: some insights from the local elections in Macedonia). *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, т. 26, вип. 2-3 (жовтень), с. 267-275.

Сундстрьом, Аксель, і Лена Венгнерюд (Sundström, Aksel, and Lena Wängnerud) (2014). Корупція як перешкода на шляху представництва жінок. Факти з діяльності місцевих рад у 18 країнах Європи (Corruption as an obstacle to women's political representation: Evidence from local councils in 18 European countries). *Party Politics*, т. 22, вип. 3 (вересень), с. 354–369.

Сунь, Хунь-Ень (Sung, Hung-En) (2003). Чесніша стать чи чесніша система? Переосмислення гендеру і корупції (Fairer sex or fairer system? Gender and corruption revisited). *Social Forces*, т. 82, вип. 2 (грудень), с. 703-723.

Свами, Ананд, та інші (Swamy, Anand, and others) (2001). Гендер і корупція (gender and corruption). *Journal of Development Economics*, т. 64, вип. 1 (лютий), с. 25-55.

» An earlier and open-source version of this study is Доступ за посиланням: https://web.williams.edu/Economics/wp/Swamy_gender.pdf.

Тельєс, Анхеліка Фуентес (Télez, Angélica Fuentes) (без дати). Зв'язок між корупцією й гендерною нерівністю: важкий тягар для розвитку й демократії (The Link Between Corruption and Gender Inequality: A Heavy Burden for Development and Democracy). Wilson Centre.

» Доступ за посиланням: www.wilsoncenter.org/publication/the-link-between-corruption-and-gender-inequality-heavy-burden-for-development-and.

Програма розвитку ООН (ПРООН) (2018). Індекси і показники розвитку людського потенціалу. Оновлені статистичні дані. Нью-Йорк.

» Доступ за посиланням: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2017). Незаконне перевезення людей із Камбоджі, Лаосу і М'янми до Таїланду (Trafficking in persons from Cambodia, Lao PDR and Myanmar to Thailand). Бангкок, Таїланд.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/Publications/2017/Trafficking_in_persons_to_Thailand_report.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2018). Розгляд взаємозв'язку між гендерними аспектами і корупцією (Addressing the interplay between gender and corruption).

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/southeastasiaandpacific/en/what-we-do/anti-corruption/topics/22-addressing-the-interplay-between-gender-and-corruption.html.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН), Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та УНЗ ООН – INEGI, Центр передового досвіду в галузі статистичних даних з питань управління, безпеки, віктимізації та правосуддя (2018). Посібник з досліджень корупції: методологічні керівні принципи вимірювання хабарництва та інших форм корупції за допомогою вибіркового дослідження. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/CorruptionManual_2018_web.pdf.

Заред. Віттгенштейна, Л. (Wittgenstein, L., ed.) (2001). Філософські дослідження. Німецькомовний текст з переглянутим перекладом на англійську, 3-є видання (Philosophical Investigations: The German Text With a Revised English Translation 3rd). Оксфорд: Blackwell.

Вправи

У цьому розділі містяться пропозиції щодо навчальних вправ для проведення під час занять і перед ними, а завдання після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль, надаються в окремому розділі.

Вправи, наведені в цьому розділі, найбільше підходять для навчальних груп до 50 осіб, де студентів можна легко поділити на невеликі підгрупи для обговорення конкретних прикладів або виконання вправ, після чого представники підгруп можуть надавати відповіді всій аудиторії. Хоча таку саму структуру з невеликих груп можна створити й у великих групах з кількох сотень студентів, це завдання, втім, є складнішим і, можливо, викладачеві буде варто скорегувати методи ведення занять, щоб забезпечити достатній час для дискусій у підгрупах, а також для відповідей перед усією аудиторією. Найпростіший спосіб виконати вимогу про обговорення в малих групах, якщо аудиторія є великою, – це попросити студентів обговорювати питання разом з чотирма-п'ятьма іншими студентами, які сидять поруч. З огляду на часові обмеження, не всі підгрупи зможуть представити відповіді в кожній вправі. Викладачеві рекомендується довільно обирати ту чи іншу підгрупу та намагатися дати кожній підгрупі можливість висловитися принаймні один раз під час заняття. За наявності часу викладач може організувати дискусію за участю всіх студентів після того, як усі підгрупи висловлять свою думку.

Усі вправи цього розділу можуть виконувати студенти як бакалавріату, так і магістратури. Водночас з огляду на можливі істотні розбіжності в попередніх знаннях та досвіді студентів із цих питань, рішення про доцільність виконання вправ мають ухвалюватися залежно від відповідного освітнього та соціального контексту. Викладачеві пропонується зіставити та поєднати кожну вправу з ключовими питаннями, що розглядалися в цьому модулі.

Викладачам також рекомендується із самого початку заняття створити сприятливу та дружню атмосферу, яка має панувати до того, як розпочнеться перша вправа. Цього можна досягти, якщо в дусі підтримки встановити зі студентами контакт, дізнатися, з дотриманням поваги, про їхнє початкове ставлення до корупції та гендерних аспектів і виявляти справжній інтерес до їхніх поглядів. Щойно студенти побачать, що викладач ставиться з повагою та щирим інтересом до їхніх поглядів на матеріал, а також послідовно припиняє будь-які кпини чи недружні зауваження з боку присутніх в аудиторії, таке безпечне середовище сприятиме ефективному навчанню та розвитку.

➤ Вправа № 1. Розтоплюємо кригу

Ця вправа є хорошим початком роботи за цим модулем. Після завершення вправи починайте лекцію та обговорення, а потім поверніться до цієї вправи наприкінці заняття та запитайте студентів, чи відчували вони, що їхні початкові висновки якось змінилися.

Викладач роздає всім присутнім студентам аркуші паперу й дає такі інструкції: Не зазначаєте свого імені на папері. Натомість напишіть на ньому цифри 1, 2 і 3, а поруч із кожною цифрою – пташку (так) або хрестик (ні) – як відповіді на запитання, наведені нижче. Вам не слід хвилюватися з приводу ваших відповідей, оскільки вони будуть анонімними.

- 1) На вашу думку, чи розкрадатимуть політики-чоловіки державні кошти у вашій країні з більшою ймовірністю, ніж це робитимуть політикині-жінки?
- 2) Уявіть собі, що патрульна поліціантка зупиняє автомобіліста за порушення закону. На вашу думку, чи є ймовірність того, що автомобіліст дасть їй хабаря, більшою, ніж якби в тій самій ситуації патрульним поліціантом був чоловік?
- 3) На вашу думку, якби у вашій країні було б викрито причетність до корупції відомої жінки, а за рік до того з'ясувалося б, що відомий чоловік з вашої країни зробив точнісінько те саме, чи була б реакція суспільства однаковою в обох випадках (див. Райнбай і Шен, 2016, 5)?

Необхідно призначити студента, який збирає папірці, перемішує їх та роздає в довільному порядку. Відтак викладач просить студентів розгорнути аркуш, який кожен з них отримав (з відповідями іншого студента). Далі викладач знову читає вголос ті самі запитання – по одному запитанню за раз – та просить студентів підіймати руку вгору кожного разу, коли на папірці, що перед ними, на запитання дається відповідь «так».

Рекомендації для викладача:

Цю вправу сплановано так, щоб уникнути упередженості соціальної бажаності, внаслідок якої студенти можуть уникати чесних відповідей через турботу про те, що можуть подумати про них інші. Для збереження анонімності краще відразу припинити здогадки про те, «чий папірець може бути в мене?» Для цього на самому початку можна зробити так, щоб усі студенти ставили свої пташки та хрестики ручками однакового кольору.

Після кожного підняття рук викладач має підсумувати результат, зазначивши, що на запитання не відповів «так» майже ніхто, або відповіли «так» кілька людей, або більшість людей, або ж майже кожен студент, а також відзначити зв'язок між кожним запитанням та ширшим поняттям, демонстрацією якого воно є.

- Описові гендерні стереотипи щодо схильності до корупції.
- Передбачувана диференційована за статтю варіативність можливостей для корупції.
- Заборонні гендерні стереотипи щодо корупції.
- Соціальні реакції та механізми осоромлення, вибудовані навколо гендерних аспектів корупції.

Після проведення сесії, на якій з'ясовано результати вправи, необхідно заохотити обговорення студентами її висновків. Дайте студентам кілька хвилин для обмірковування наданих ними колективно відповідей. Обговорення має також торкнутися альтернативних відповідей, які могли б бути надані студентами в інших контекстах, або аспектів запитань, які, можливо, змінили їхні відповіді.

У великих групах (50 студентів і більше) цю вправу можна провести повністю онлайн за допомогою програмного забезпечення, яке надає можливість негайного реагування (якщо це дозволяють наявність інтернету й устаткування).

➤ Вправа № 2. Боротьба з корупцією й гендеровані мережі

Кожен студент (або група) складає короткий абзац тексту, де описує гіпотетичний кейс, за яким одногендерні мережі стимулюють корупційну поведінку/сприяють такій поведінці. Для того, щоб запропоновані студентами сценарії були різноманітними, викладач може за бажанням визначити якусь конкретну сферу для кожної групи: наприклад, приватний сектор, сферу політики, освіти, охорону здоров'я, де повинен статися їхній гіпотетичний кейс. Потім в аудиторії відбувається обмін цими текстами.

Після того, як кожен зі студентів отримає текст, написаний іншим студентом, вони мають перерахувати усіх зацікавлених сторін, які причетні до ситуації / постраждали внаслідок неї, а також непрямі наслідки (які, можливо, не вказані прямо в тексті, який вони отримали, але існування яких можна раціонально припустити). Студенти повинні провести мозковий штурм щодо реалістичних варіантів реагування на формування і непрямі наслідки існування таких мереж, тримаючи «гендер» як інструмент у полі зору. Після цього студенти можуть подумати над можливою політикою або наявними механізмами виправлення цих наслідків для кожної із зацікавлених сторін, а також звернути увагу на види тиску, що асоціюються з цими варіантами дій. Якщо перспективних варіантів дій немає, студенти можуть поміркувати над тим, які інституційні механізми могли б полегшити інформування про наявні ситуації, а також про превентивні механізми на тривалу перспективу.

Потім викладач має дати завдання кільком студентам надати протягом двох хвилин резюме ситуації, яку обговорювала їхня група, а також шляхів розв'язання проблеми, які вони вважають найперспективнішими. Після цього викладач починає дискусію за участю всіх студентів.

Рекомендації для викладача:

Викладач повинен дати студентам чітко зрозуміти, що гіпотетичний кейс, який необхідно продумати, повинен бути комплексним за своїм характером, включати серйозну передісторію, що призвела до дій та наслідків за участі численних зацікавлених сторін у межах чітко визначеної організаційної структури.

Крім того, викладач повинен відзначити ті аспекти «гендерних підходів», які є операбельними в контексті боротьби з корупцією, та зосередити увагу на превентивних заходах і механізмах, які можуть бути впроваджені.

➤ **Вправа № 3. Тематичний приклад. Розуміння нерівного представництва в органах охорони правопорядку**

Дайте завдання студентам – до початку заняття або протягом п'яти хвилин під час заняття – прочитати як тематичний приклад дослідження ініціативи CHRI «Тернисті шляхи до рівності: жінки-поліціантки в Південній Азії»³² 32 (CHRI Study Rough Roads to Equality: Women Police in South Asia). Після цього почніть обговорення таких питань:

- Чому в Індії жінки не вступають до лав сил поліції в тих пропорціях, які визначено керівними принципами федерального уряду?
- Про які види злочинів, як правило, не повідомляється внаслідок нестачі жінок-поліціанток?
- Які корупційні діяння, з більшою ймовірністю залишаться непокараними?
- Чи можете ви запропонувати які-небудь заходи, що можуть бути впроваджені для підвищення кількості жінок, що претендують на посади поліціанток?
- Чи можете ви запропонувати які-небудь заходи для зменшення стимулів вважати жінок «поганими копіями» поліціантів чоловічої статі?

Обговоріть можливі бар'єри на шляху працевлаштування жінок до інших державних установ, не зазначених у статті.

Рекомендації для викладача:

Проведіть дискусію, стимулюйте дебати серед студентів. Після кількох запитань про дослідження і статтю викладач може за бажання розпочати дискусію щодо обговорення державних інституцій, наприклад, поліції, в країні студента.

У великих групах (50 студентів або більше) викладач за бажанням може представити спільний робочий веб-документ (Google Docs або Padlet). Викладач може, зберігаючи анонімність студентів, розділити їх на команди, кожній з яких дається завдання провести онлайн дискусію з конкретного запитання з вищенаведеного переліку. Потім викладач може зібрати, показати та узагальнити ключові позиції.

➤ **Вправа № 4. Інтеграція гендерних підходів до протидії корупції**

До початку заняття студентам дається завдання вибрати короткий розділ документа IDB «Інтеграція гендерних підходів у діяльності Фонду прозорості» ('Gender Mainstreaming in the Transparency Fund')³³, який можна було б застосувати в їхній країні, а потім підготувати стислу презентацію (5 хвилин) про те, як це можна було б зробити. Хоча в цьому документі йдеться про політику прозорості, порушені в ньому питання і теми можуть бути застосовними до інших видів антикорупційної політики. Від студентів очікується, окрім читання відповідних розділів документа IDB, проведення власного дослідження. У цьому плані можуть бути корисними відео- та інші матеріали авторства EIGE, що містяться в розділі «Додаткові навчально-методичні матеріали» цього модуля.

³² Доступ за посиланням: www.humanrightsinitiative.org/download/1449728344rough-roads-to-equalitywomen-police-in-south-asia-august-2015.pdf.

³³ Доступ за посиланням: <https://publications.iadb.org/en/publication/gender-mainstreaming-transparency-fund>.

Рекомендації для викладача:

Замість того, щоб надати студентам можливість робити вибір самим, викладач може за бажанням до початку занять, розділивши запитання зі Списку А (нижче) між студентами, дати їм завдання поміркувати про те, що означала б інтеграція гендерних підходів у контексті конкретної антикорупційної політики в їхній країні. Для цього викладач має поінформувати студентів про Главу 3 документа IDB, який є у списку додаткової літератури модуля, та дати їм завдання прочитати відповідний короткий розділ (зазвичай менше однієї сторінки), який відноситься до їхнього запитання.

Як альтернативний варіант, викладач може вважати за краще дати студентам завдання зробити вибір спочатку на основі Списку В (так само нижче), а потім попросити студентів визначити політику стосовно корупції, яка могла б у правдоподібний спосіб бути впроваджена або вдосконалена в їхній власній країні, з урахуванням вибраного ними пункту зі Списку В. Знову таки, студентам слід рекомендувати читання відповідного стислого розділу документа IDB, у цьому разі – його Глави 4.

Список А.

- Чи отримують жінки й чоловіки однакові переваги від політики або проєкту, і як ми про це дізнаємось?
- Чи надають жінки інформацію та мають доступ до неї (тією ж мірою, що й чоловіки)?
- Чи мають жінки вагомий голос (або чи мали вони раніше вагомий голос) в процесі ухвалення рішень?
- Чи існують можливості для залучення жіночих організацій до обговорення або формального оцінювання політики протидії корупції?
- Чи містить ця політика гендерні ризики?
- Чи охоплює ця політика жінок, що належать до різних соціальних, економічних та етнічних/расових груп?

Список В.

- Аудити гендерної рівності.
- Гендерно чутливі системи подання скарг.
- Гендерно ефективні переговори щодо контрактів.
- Гендерно чутливе бюджетування.
- Вирівнювання правил гри у сфері закупівель.

> Вправа № 5. Оцінка заняття

Протягом останніх кількох хвилин заняття студентам ставляться запитання про те, якими були ключові моменти сесії і які запитання за темою в них досі залишилися. Викладач може ставити студентські запитання решті групи, даючи іншим студентам можливість відповісти на них.

Рекомендації для викладача:

Depending on the answers, the lecturer should take time to clarify all misunderstandings, and point students towards specific texts in the Module's Advanced reading list that will address further queries. For large classes (50+ students), the lecturer should replace this with a reflective exercise where they ask students to write individually the three key points they found novel in the lecture, and how they have changed their awareness of gendered differences in corruption and corruptibility. The lecturer can then summarize on the screen the key take-away points of the session.

Рекомендована структура занять

У цьому розділі містяться рекомендації щодо послідовності викладання, також часу, протягом якого планується досягти результатів навчання в межах тригодинного заняття. Можливо, викладач вважатиме за доцільне пропустити або скоротити деякі з наведених нижче сегментів, щоб запланувати більше часу на інші елементи, включно зі вступом, прийомами подолання скутості аудиторії, висновками або короткими перервами. Цю структуру можна адаптувати до триваліших або коротших занять з урахуванням того, що в різних країнах тривалість занять є різною.

Вступ (15 хв)

- Представлення теми і дорожньої карти занять. На самому початку роз'яснюється різниця між гендером і статтю.
- Дискусія № 1. Обговорення гендерної нерівності на основі даних про чоловіків і жінок (даних з розбивкою за статтю).

Різниця між сприйняттям і реальністю (35 хв)

- Проведення Вправи № 1 «Розтоплюємо кригу»; ті студенти, які були найменш активними у Дискусії №1, свідомо призначаються для роздачі та подальшого збирання ручок та аркушів паперу. Підбиття підсумків згідно з інструкціями до вправи.
- Дискусія № 2. Якими є різні причини частоті думки про те, що жінки менше піддаються корупції в порівнянні з чоловіками? Наскільки це сприйняття відповідає реальності?

Гендерні наслідки корупції (60 хв)

- Дискусія № 3 (виділити 20 хв.). Чому корупція може мати гендерні наслідки? І яких форм вони можуть набувати? Проведення Вправи № 2 (виділити 20 хв), а потім Вправи № 3 (виділити 20 хв).

Можливі рішення (60 хв)

- Вправа № 4 є вступом до теми інтеграції гендерних підходів. Більш комплексне представлення цієї теми та перехід до презентацій студентів згідно з Вправою № 4. Студенти можуть робити презентації індивідуально чи в групах, залежно від їхньої кількості. Після кожної презентації необхідно дати іншим студентам можливість поставити питання та надати коментарі.

Висновки (10 хвилин)

- Виконання Вправи № 5.

Основна література

У цьому розділі наведено список матеріалів, які перебувають (здебільшого) у вільному доступі; викладач може дати студентам завдання прочитати ці матеріали до початку занять за цим модулем.

Барнс, Тіффані, та інші (Barnes, Tiffany, and others) (2018). Відновлення довіри до поліції: чому завдяки жінкам-поліціанткам зменшуються підозри щодо корупції (Restoring trust in the police: Why female officers reduce suspicions of corruption). *Governance*, т. 31, вип. 1 (січень), с.143–161.

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/315635216_Restoring_Trust_in_the_Police_Why_Female_Officers_Reduce_Suspicions_of_Corruption.

Боем, Фредерік, і Еріка Сьєрра (Boehm Frédéric, and Erika Sierra) (2015). Гендерні наслідки корупції: хто більше страждає – чоловіки чи жінки? (The gendered impact of corruption: Who suffers more – men or women?) U4 Brief, № 9. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів U4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/the-gendered-impact-of-corruption-who-suffers-more-men-or-women.

Гьотц, Анн Марі (Goetz, Anne Marie) (2007). Політичні чистильники: жінки як нова антикорупційна сила? (Political Cleaners: Women as the New Anti-Corruption Force?) *Development and Change*, т. 38, вип. 1 (січень), с. 87-105.

Ісмайлі Рріта і Міранда Лолі (Ismajli, Rrita, and Miranda Loli) (2018). Додати жінку й перемішати? Дослідження гендерного виміру корупції (Add women and stir? Exploring the gendered dimension of corruption). *Public Administration Review*, 22 жовтня.

» Доступ за посиланням: www.publicadministrationreview.com/2018/10/22/651/.

Сім, Беранжер, та інші (Sim, Bérengère, and others) (2017). Гендерні аспекти і корупція: набір інструментів для боротьби з міфом під назвою «додати жінку і перемішати» (Gender and Corruption: A Toolkit to Address the 'Add Women and Stir' Myth). Глобальний форум ОЕСР з протидії корупції та доброчесності.

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/317234027_Gender_and_corruption_A_toolkit_to_address_the_'add_women_and_stir'_myth.

Всесвітній економічний форум (2018). Звіт щодо глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Report). Женева.

» Доступ за посиланням: www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf.

Додаткова література

Ця література рекомендується для студентів, зацікавлених у докладнішому вивченні тем цього модуля, а також для викладачів цього модуля.

Алатас, Віві, та інші (Alatas, Vivi, and others) (2009). Гендерні аспекти, культура і корупція: висновки експериментального аналізу (Gender, Culture, and Corruption: Insights from an Experimental Analysis). *Southern Economic Journal*, т. 75, № 3 (січень), с. 663-680.

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/23780047_Gender_Culture_and_Corruption_Insights_from_an_Experimental_Analysis.

Баур, Моніка, Ніколас Шаррон і Лена Венгнерюд (Bauhr, Monika, Nicholas Charron and Lena Wängnerud) (2018). Ліквідація політичного гендерного розриву в цілях зменшення корупції (Close the political gender gap to reduce corruption). *U4 Brief*, № 3. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів U4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/close-the-political-gender-gap-to-reduce-corruption.

Баур, Моніка, Ніколас Шаррон і Лена Венгнерюд (Bauhr, Monika, Nicholas Charron and Lena Wängnerud) (2018). Ексклюзія або інтереси? Чому жінки на виборних посадах зменшують побутову і велику корупцію. (Exclusion or interests? Why females in elected office reduce petty and grand corruption). *European Journal of Political Research* (липень).

» Доступ за посиланням: <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1475-6765.12300>.

Бьярнегорд, Ерін (Bjarnegård, Erin) (2018). У фокусі уваги – маскулінність у корупції та корупційні мережі, де домінують чоловіки (Focusing on Masculinity and Male-Dominated Networks in Corruption). Гендер і корупція: історичне коріння і нові шляхи досліджень, За ред. Стенської Хелени і Лени Венгнерюд (In Gender and Corruption: Historical Roots and New Avenues for Research, Stensöta Helena and Lena Wängnerud, eds.). Palgrave Macmillan.

Шен, Марі, і Янна Райнбай (Chêne, Marie, and Janna Rheinbay) (2016). Гендерні аспекти і корупція: тематичний посібник (Gender and Corruption: Topic Guide). Берлін: Transparency International.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/whatwedo/answer/topic_guide_on_gender_and_corruption.

Chin, Keric (2017). The Power of Procurement: How to Source from Women-Owned Businesses. UN Чін, Кірик (Chin, Keric) (2017). Сила закупівель: як мати джерелом підприємства, якими володіють жінки (The Power of Procurement: How to Source from Women-Owned Businesses). ООН-Жінки.

» Доступ за посиланням: www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/3/the-power-of-procurement.

Ініціатива з прав людини Співдружності (2015). Тернисті шляхи до рівності: жінки-поліціантки в Південній Азії (Commonwealth Human Rights Initiative (2015). Rough Roads to Equality: Women Police in South Asia).

» Доступ за посиланням: www.humanrightsinitiative.org/download/1449728344rough-roads-to-equalitywomen-police-in-south-asia-august-2015.pdf.

Thomson Reuters Foundation та інші (2015). Боротьба із сексуальним примусом: порівняльне дослідження законів щодо кримінального переслідування корупції, включно з сексуальною експлуатацією (Combating Sextortion: A Comparative Study of Laws to Prosecute Corruption Involving Sexual Exploitation).

» Доступ за посиланням: www.trust.org/publications/i/?id=588013e6-2f99-4d54-8dd8-9a65ae2e0802.

Комбаз, Емілі (Combaz, Emilie) (2018). Моделі гендерно чутливих закупівель, які використовуються міжнародними організаціями з надання допомоги (Models of Gender-sensitive Procurement Used by International Aid Entities). Звіт служби підтримки K4D. Брайтон, Велика Британія, Інститут досліджень розвитку (Institute of Development Studies).

» Доступ за посиланням: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b3b697fe5274a6ffac66ac3/Gender_sensitive_procurement.pdf.

Європейський інститут гендерної рівності (European Institute for Gender Equality) (2016). Навчання з питань гендерної рівності: інструментарій інтегрування гендерних підходів (Gender Equality Training: Gender Mainstreaming Toolkit). Люксембург, Видавниче бюро Європейського Союзу.

» Доступ за посиланням: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-training-gender-mainstreaming-toolkit>.

Меркле, Ортрун (Merkle, Ortrun) (2018). Інтеграція гендерних аспектів і прав людини у розроблення програм боротьби з корупцією (Mainstreaming gender and human rights in anti-corruption programming). Служба підтримки U4, запитання № 8. Берген, Норвегія: Центр антикорупційних ресурсів U4, Інститут Кр. Мікельсена.

» Доступ за посиланням: www.u4.no/publications/mainstreaming-gender-and-human-rights-in-anti-corruption-programming.

Пурушотаман, Сангіта, й інші (2012) (Purushothaman, Sangeetha, and others) (2012). Бачення поза межами держави: низові перспективи жінок у контексті корупції та протидії корупції (Seeing Beyond the State: Grassroots Women's Perspectives on Corruption and Anti-corruption). Нью-Йорк, ПРООН.

» Доступ за посиланням: www.unwomen.org/en/docs/2012/10/grassroots-womens-perspectives-on-corruption.

За ред. Ріммер, С'юзан Харріс (Rimmer, Susan Harris, ed.) (2017). Гендерно ефективні закупівлі: політика стимулювання змін (Gender-smart Procurement: Policies for Driving Change). Четем Хаус, Королівський інститут міжнародних відносин.

» Доступ за посиланням: www.chathamhouse.org/publication/gender-smart-procurement-policies-driving-change.

Семпл, Крістен (Sample, Kristen) (2018). Інтегрування гендерних підходів у Фонді прозорості (Gender Mainstreaming in the Transparency Fund). Вашингтон, округ Колумбія: Міжамериканський банк розвитку (Inter-American Development Bank).

» Доступ за посиланням: <https://publications.iadb.org/handle/11319/8883>.

Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку (Sida) (2015). Резюме гендерного інструментарію: гендерні аспекти і корупція (Gender Toolbox Brief: Gender and Corruption).

» Доступ за посиланням: www.sida.se/contentassets/165672c0e28845f79c8a803382e32270/gender-and-corruption.pdf.

Стенсьота, Хелена, Річард Свенссон і Лена Венгнерюд (Stensöta, Helena, Richard Svensson, and Lena Wängnerud) (2015). Гендерні питання і корупція: посередницька сила інституційної логіки (Gender and Corruption: the mediating power of institutional logics). Governance: An international Journal of Policy, Administration, and Institutions, т. 28, № 4 (вересень), с. 475-496.

Свами, Ананд, та інші (Swamy, Anand, and others) (2001). Гендер і корупція (Gender and Corruption). Journal of Development Economics, т. 64, № 1 (лютий), с. 25-55.

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/222684493_Gender_and_Corruption.

Венгнерюд, Лена (Wängnerud, Lena) (2010). Розбіжності у сфері корупції між штатами Мексики, де розробляються гендерні підходи (Variation in Corruption between Mexican States Elaborating the Gender Perspective). QoG Working Paper Series, т. 18. Гетеборг: Інститут якості державної влади (Quality of Government Institute).

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/228212121_Variation_in_Corruption_between_Mexican_States_Elaborating_the_Gender_Perspective.

Оцінювання знань студентів

У цьому розділі містяться пропозиції щодо завдань після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль. Пропозиції щодо завдань до та під час занять містяться в розділі «Вправи».

У теоріях, що описують зв'язок між гендерною проблематикою й корупцією, припускається, що жінки можуть бути менш схильними до участі в корупційних діях, ніж чоловіки в цілому, і так само жінки можуть менше піддаватися корупції, ніж чоловіки. В основі цих теорій лежить ідея про те, що інтеграція гендерних підходів, впровадження гендерних квот і підвищення частки жінок у трудових ресурсах (насамперед, на формальних керівних посадах на державній службі) зможе допомогти приборкати корупцію.

Напишіть есе обсягом у 2 тис. слів на тему дебатів щодо гендерних аспектів і корупції та опишіть у ньому, чи згодні ви з тим, що підвищення кількості жінок на посадах у державній службі знижує рівень корупції, і чому ви так вважаєте. У цьому есе потрібно дати критичну оцінку емпіричної літератури щодо зв'язку гендерних питань і корупції, а також літератури, де досліджується взаємозв'язок між стратегіями інтеграції гендерних аспектів і зниження корупції. Щоб досягти успіху в написанні есе, студент, як очікується, має вибірково прочитати матеріали додаткової літератури та взяти звідти приклади й кейси на підтримку своїх тверджень.

Додаткові навчально-методичні матеріали

У цьому розділі містяться посилання на відповідні навчальні матеріали, як-от слайди у форматі PowerPoint і відеоматеріали, які можуть допомогти у викладанні питань, включених до цього модуля. Викладачі можуть за бажання адаптувати до своїх потреб слайди та інші ресурси.

> Відеоматеріали

Гендерні аспекти і корупція (Gender and Corruption) (2015). Marginal Revolution University (4:33 хв.). Довідкова лекція з гендерних аспектів і корупції, що включає доповідь Свамі та інших (2001).

» Доступ за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=e5IGuKWBJ4M>

Міграція, корупція і секс-примус (Migration, Corruption and Sextortion) (2017). . Ортрун Меркле (Ortrun Merkle) (3:3 хв.). Дослідження Ортрун Меркле на тему гендерної міграції та корупції охоплює деякі корисні моменти в питанні сексуального шантажу.

» Доступ за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=MD4XaTqN1ME>

«Секс-примус»: шантаж чоловіків онлайн ('Sextortion': Online blackmail of men) (2014). Новини Бі-Бі-Сі (6:13 хв.). У цьому новинному репортажі досліджується те, як чоловіки в усьому світі стають жертвами згубної форми онлайн злочину.

» Доступ за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=yhN_bhK57dg.

Коли хабар не має грошової форми: гендерні аспекти, корупція і сексуальний шантаж (When the Bribe Isn't Money: Gender, Corruption and Sextortion) (2018). Університет Лоуренса (45:19 хв.). Ця лекція професорки Ненсі Гендрі розповідає про важливість розуміння корупції та її наслідків для жінок поза межами економічних термінів та видів шкоди.

» Доступ за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=Bx7JkQJJgXk>.

> Вебсайти

Європейський інститут гендерної рівності (European Institute of Gender Equality) надає інформацію про стратегії інтеграції гендерних підходів, включно з покроковими керівництвами. На цьому ресурсі є підручники на теми даних з розбивкою за статтю та посилання на тему гендерної рівності.

» Доступ за посиланням: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming>.

> Тематичні дослідження, новинні повідомлення і блоги

Джеймс Рестон (James Reston) (2019). Права LGBTI+ і корупція: де зв'язок? (LGBTI+ Rights and Corruption: What's the Connection?) Центр міжнародної приватної ініціативи (Center for International Private Enterprise), 27 березня.

» Доступ за посиланням: www.cipe.org/blog/2019/03/27/lgbti-rights-and-corruption-whats-the-connection/.

Рекомендації з підготовки окремого курсу

У цьому модулі описується заняття загальною тривалістю в три години. Водночас теми, що містяться в ньому, можуть бути опрацьовані докладніше для створення окремого курсу. Обсяг і структура такого курсу будуть визначатися окремими потребами, пов'язаними з конкретним контекстом, разом з тим, тут подано пропозиції щодо його можливої структури. Курс ґрунтується на підручнику Рейчелса і Рейчелса (2012).

Заняття	Тема	Стислий опис
1	Дослідження на зламі століть	Обговорення основоположних робіт Доллара й інших (Dollar and others), 2001; Свами та інших (Swamy and others), 2001; Суня (Sung), 2003; Ґьотц (Goetz), 2007.
2	Перегляд цих теорій	Обговорення роботи Стенсьоти та інших (Stensöta and others), 2014, Езарі і Чірілло (Esarey and Chirillo) 2013.
3	Деконструкція стереотипів	Описова та заборонна стереотипізація, її роль у контексті гендерних наслідків корупції.
4	Структури можливостей для корупції	Переглянути аргумент Ґьотц, але залучити роботу на тему патронажних і клієнтелістських мереж. Див. Венгнерюд (Wängnerud) 2008, Шварцберг (Szwarcberg) Дебі (Daby) 2016.
5	Гендерні наслідки корупції (i)	Загальний огляд питання, перегляд дискусій щодо переваг і недоліків даних з розбивкою за статтю.
6	Гендерні наслідки секс-примусу	Фокус уваги на корупції (ii)
7	Інтеграція гендерних підходів (i)	Гендерний аналіз, гендерний аудит, гендерне бюджетування.
8	Інтеграція гендерних підходів (ii)	Гендерні консультації з зацікавленими сторонами, гендерні закупівлі, навчання з гендерної рівності. Надання інструкцій щодо виконання завдання з написання есе.
9	Оглядовий тиждень	Вправи з оцінювання та посилення знань, отриманих у ході курсу. Дискусія на тему можливої структури есе та зворотний зв'язок на тему підготовки планів есе до початку заняття

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Vienna International Centre, P.O. Box 1400, 500 Vienna, Austria
Tel.: (0-26060 (1-43+, Fax: (5866-26060 (1-43+, www.unodc.org